

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.24.2.113-152>

Vid Žepič

Etimologija kot argumentacijski topos v rimski pravni literaturi

*Rad méni, kadar le besede sliši kdo,
da vendar treba kaj mu misliti je tudi.¹*
Goethe, *Faust* 2565

*IURI OPERAM DATURUM PRIUS NOSSE OPORTET,
UNDE NOMEN DESCENDAT²*

Furtum ... a ferendo, id est auferendo vel a Graeco sermone ... ἀπὸ τοῦ φέρειν.
Tatvina [furtum] ... od nošenja [ferendo], to je od odnašanja ali iz grškega jezika
... od besede nositi [φέρειν].

(Paulus, *Digesta* 47.2.1 pr.)

Testamentum ... quod testatio mentis est.

Oporoka [testamentum] ..., ker je (to) s pričami potrjena volja [testatio mentis].³

(Iustinianus, *Institutiones* 2.10)

[M]utuuum ..., quia quod ita tibi a me datum est, ex meo tuum fit.

[P]osojilo [mutuum] ..., ker je od mene dano tako, da iz mojega [ex meo] pos-
tane tvoje [tuum].

(Gaius, *Gai institutionum commentarii quattuor* 3.90)

[Q]uia fiat quod dictum est, appellatam fidem.

[D]obra vera [fides] je poimenovana, ker naj se zgodi [fiat], kar je bilo obljubljeno.

(Cicero, *De officiis* 1.23)

1 Po Funtnekovem prevodu (*Faust: Tragedije prvi del*, 97). Izvirnik (Goethe, *Faust*, 2565): »Gewöhnlich glaubt der Mensch, wenn er nur Worte hört. Es müsse sich dabei doch auch was denken lassen.«

2 Ulp. D. 1.1.1.

3 Prevod po Kranjc, *Justinijanove Institucije*, 185, op. 124.

Pignus appellatum a pugno.

Ročna zastava [pignus] je poimenovana po pesti [a pugno].

(Gaius, *Digesta* 50.16.238.2)

Etimologije v rimskih pravnih virih vzbujajo zanimanje pravnih zgodovinarjev in filologov.⁴ Mnenja o njihovi vlogi v pravniški argumentaciji so bila in ostajajo deljena. Nekateri juristi so se navduševali nad njihovo posrečenostjo, drugi ob njihovi omembi zardevali. Vse od pravnega humanizma 16. stoletja jih je del piscev štel za govorniški *curiosum*, ki naj bi z nenavadnimi besednimi igrami stežka ohranjal podobo prizemljene rimske jurisprudence. Po mnenju Lorenza Valle v pravniški literaturi ni bilo prav nič bolj smešnega, kot so bile etimologije, s katerimi se je bil igral in bil izigran že Varon.⁵ Za Mommsna so bile pravniške etimologije »čudaške in brezglave stoiške šarade«,⁶ Jhering pa je v njih videl »enega od najbolj zgovornih in zanesljivih virov, iz katerih je mogoče ugotavljati prvobitne pravne nazore«. Po njegovem prepričanju »tisto, kar je že zdavnaj izumrlo oziroma je že povsem izginilo iz spomina ljudi, ohranja etimologija za vedoželjne bodoče čase.« Po Jheringu so etimologije »prikaz prvobitnih razmer v hieroglifski pisavi, za katero bo ključ mogoče najti šele čez več tisoč let«.⁷

V prvem delu razprave obravnavam vlogo pravnih definicij, ki so jih pod vplivom govorniškega nauka rimski pravniki neredko nadomeščali z etimologijami. V drugem delu pravniško etimologiziranje postavljam v kontekst splošnih značilnosti rimskega pravnega jezika, ki ga je preko stoiške šole zaznamovala grška filozofija jezika. Najobsežnejši sklop pričujoče razprave pa predstavljajo po različnih funkcijah razvrščeni primeri pravniških etimologij. Pri izboru, deloma naslonjenem na pionirsko delo Luigija Cecija,⁸ sem bil pozoren zlasti na tisto etimološko gradivo, za katero bi lahko sklepali, da bi utegnili sooblikovalo razvoj civilnopravne dogmatike.

4 V razpravi uporabljam izraz »etimologija« redoma v antičnem pomenu in ne v pomenu znanstvene etimologije, o kateri govorimo šele od 19. stoletja naprej.

5 *Nihil habet magis ridiculum haec, de qua loquitur, scientia, quam etymologiam, in qua ipse quoque Varro & lusit & lusus est.* Valla, *Elegantiarvm latinae lingvae*, 239, se v navedku posmehuje rimski etimologiji besede »oporoka« (*testamentum* – *testatio mentis*). Pojasnjuje, da končnice *-mentum* ne bi smeli izpeljevati iz samostalnika *mens, me-ntis* (misel, razum), saj bi lahko potemtakem tudi kopico drugih samostalnikov, ki z mislijo oziroma človekovo voljo nimajo prav nobene zveze – omenja *armentum, falsamentum, ornamentum, condimentum, vestimentum* – izpeljevali na enako nenavaden način.

6 Mommsen, *Römische Geschichte*, 397.

7 Jhering, *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, 88.

8 Ceci, *Le etimologie dei giureconsulti romani*.

POTISSIMA PARS PRINCIPIUM EST:⁹ MED DEFINICIJAMI IN ETIMOLOGIJAMI

Aktivna vloga jezika

Za pravni jezik je značilno, da besede prevzema iz splošnopogovornega jezika, vendar jim preko doktrinarnih in zakonskih definicij¹⁰ oži in razširja njihov splošnopogovorni pomen.¹¹ Če so definicije¹² v splošnem jeziku rezultat dogovorov vsakdanjega življenja, ki imajo le opisno (deskriptivno) funkcijo, imajo pravne definicije t. i. stipulativno funkcijo. To pomeni, da pravni teoretiki in normodajalci pomene besed iz splošnega jezika ustvarjajo povsem na novo.¹³ Pravna terminologija ne poimenuje le že izoblikovanih snovnih ali nesnovnih pojavnosti sveta (realij),¹⁴ marveč tudi sama aktivno vpliva na nastanek novih. Tako se je ustalilo razlikovanje med pasivno in aktivno funkcijo pravnega jezika. Ko se realija, pod katero si predstavljamo neki pravni institut (npr. delikt tatvine), spreminja, to odseva tudi v spreminjanju človekovega dojemanja sveta. Preko spremenjenega konceptualiziranja se prilagaja tudi poimenovanje instituta (npr. latinski izraz *furtum*). Kadar je torej poimenovanje le v funkciji opisa človekove izkušnje, govorimo o pasivni funkciji pravnega jezika. Če pa jezik dojemamo v njegovi aktivni vlogi, to pomeni, da *ex post* rekonstruirano poimenovanje preko človekovega kognitivnega procesa realijo (pravni institut) soustvarja oziroma ji določa njene meje.¹⁵

V pravu se aktivna funkcija jezika povezuje z govornimi (performativnimi) dejanji. Znamenito Ulpijanovo analogijo med svečenikovim in juristovim delom¹⁶ je *Glossa Ordinaria* razložila takole: če svečeniki dosegajo transcendenčne učinke s predpisanim obredjem, lahko pooblaščen juristi z izbranimi besedami in ob izbranih priložnostih dosegajo neposredne pravne učinke na performativnem

9 Gai. D. 1.2.1.

10 Zakonske definicije se v sodobni zakonodaji običajno podajo v uvodnem delu predpisa (*Nomotehnične smernice*, 41–42). V starejših predpisih najdemo zakonske definicije tudi v zadnjih poglavjih (prim. 99. člen Kazenskega zakonika: »Pomen izrazov v tem zakoniku«), kar sledi tehniki Justinijanovih Digest. Te so v zadnjem naslovu poslednje petdesete knjige obravnavale pomen izrazov (D. 50.16 *De verborum significatione*) in različna pravila starega prava (D. 50.17: *De diversis regulis iuris antiqui*). Digestam je sledila tudi srednjeveška kodifikacija kanonskega prava *Liber extra* (1234) v 40. naslovu 5. knjige (10.5.40: *De verborum significatione*).

11 Najnovejša spoznanja o razmerju med pravom in jezikom gl. v Tomazin, Škrubej in Strban, *Med jasnostjo in nedoločenoostjo*. Starejše delo, ki obravnava številne pravnozgodovinske vidike (zlasti nemškega) pravnega jezika, je Günther, *Recht und Sprache*, z obširno navedbo lit. 61–319.

12 O zgradbi definicij gl. Novak, »O definiciji prava«, 82–83.

13 Viskovič, *Jezik prava*, 32–33.

14 Furlan, *Novi etimološki slovar*, 20, op. 26.

15 Beaulac, *The Power of Language*, 25.

16 Ulp. D. 1.1.1.1.

nivoju.¹⁷ Med primere performativnega učinkovanja smemo prištevati tudi najrazličnejše pravne etimološke izpeljave, ki so, kadar so se jih »izumili« oziroma »ustvarili« juristi s posebnim pooblastilom (denimo *ius ex auctoritate principis respondendi*)¹⁸ sodoločale konceptualizacijo pravnega instituta.¹⁹

Omnis definitio periculosa: etimologije kot nadomestek definicij?

Ker je vsaka opredelitev (*definitio*) določala meje uporabe pravnega instituta, so bili rimski juristi definiranju nenaklonjeni.²⁰ »V civilnem pravu namreč nobeno pravilo ni bilo večno, nobeno, ki bi ga ne bilo mogoče vsaj deloma spodjesti, uničiti in zavrnuti: kajti pravo sestavljajo posamični primeri in pri pomenu posamičnih zadev ni jasne opredelitve«, je ugotavljal francoski humanistični pravnik Cujas.²¹ Morda so rimski juristi zaradi odpora proti definiranju pogosteje posegali po etimologijah, ki so stopile na mesto definicij.²² Na to bi lahko nakazoval že prvi odlomek Justinijanovih *Digest*:

Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem a iustitia appellatum: nam, ut eleganter celsus definit, ius est ars boni et aequi.

Tisti, ki se hoče ukvarjati s pravom, mora najprej vedeti, od kod izvira ime pravo [nomen iuris]. Poimenovano je po pravičnosti [a iustitia]; pravo je namreč, kot (ga) je elegantno opredelil Celz, večšina dobrega in pravičnega.²³

(Ulpianus, *Digesta* 1.1.1 pr.)

17 Prim. *Glossa Ordinaria*, glo. *Sacerdotes* k Ulp. *D.* 1.1.1 pr., ki primerja sojenje s tipičnim govornim dejanjem – spovedjo: *ut ius suum cuique tribuit sacerdos in danda poenitentia, sic & nos in iudicando*. Prim. Hogewood, »The Speech Act of Confession«, 73, op. 9–10, in Ceci, *Le etimologie*, 13 s.

18 Gai. 1.7: *Responsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum est iura condere*. (»Odgovori pravnih strokovnjakov so stališča in mnenja tistih, ki jim je dovoljeno ustvarjati pravo«; prevod po Kranjc, *Rimsko pravo*, 110, op. 229); prim. *Inst.* 1.2.8. *O ius respondendi* gl. Wieacker, *Römische Rechtsgeschichte* I, 496.

19 Chevreau, »Etymologie juridique«, 37.

20 Iav. *D.* 50.17.202: *Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut non subverti possit*. (»V civilnem pravu je vsaka (dokončna) opredelitev nevarna; malo je namreč takega, da se ne bi dalo zavrnuti«; prevod po Kranjc, *Rimsko pravo*, 164, op. 395.) O definicijah v rimskih pravnih virih gl. Radovčič, »Retorično učenje o definiciji i rimski pravnici«, 57–73.

21 Cujas, *Tomus quartus*, 1421: [Q]uia nulla est regula in iure civili perpetua, nulla quae non aliquando vitari, labefactari & subverti parte aliqua possit: quia jus constituitur de singulis rebus, sive causis et singularum causarum nulla est notio, sive definitio certa, ut ait Aristot.

22 Če je še v 18. stoletju veljalo, da naj bo zakon hkrati učbenik z definicijskimi katalogi, se je zlasti v 19. stoletju ustalilo prepričanje, da naj zakonodajalec definiranje raje prepusti pravni znanosti. O zakonskih definicijah s pravnozgodovinskega vidika gl. Ebel, *Über Legaldefinitionen*; Kitka, *Ueber das Verfahren bei Abfassung der Gesetzbücher überhaupt*, 43.

23 Prevod po Kranjc, *Primeri iz rimskega prava*, 21.

Ulpijanova²⁴ misel je zlitina etimologije in definicije.²⁵ Sledila je Kvintilijanovemu govorniškemu nauku, po katerem so etimološke razlage sodile k definicijam.²⁶ Za Kvintilijana je imela etimologija odločilen pomen pri interpretaciji pomena besed. Ob številnih očitkih, da so bile etimologije pogosto »napačne« ali vsaj nenavadne, pa je treba upoštevati, da je moral sodni govornik v prvem delu govora (*exordium*)²⁷ avditorij prepričati že s samim poimenovanjem teme, kar je dosegal z najrazličnejšimi pretiravanji, tudi z naivnimi etimološkimi izpeljavami:

[R]hetori concessum est, sententiis uti falsis, audacibus, versutis, subdolis, captiosis, si veri modo similes sint et possint movendos hominum animos qualicumque astu inreperere. Praeterea turpe esse ait rhetori, si quid in mala causa desitutum atque inpropugnatum relinquat.

[G]ovorniku je dovoljeno, da uporablja neresnične, drzne, prebrisane, varljive, napeljujoče trditve – vsaj dokler so te na videz resnične – in da se lahko s katerokoli zvijačo prikrade v misli oseb, ki jih prepričuje. Poleg tega je sramotno za govornika, da – čeprav je njegov primer slab (tj. težko branljiv) – zadevo zapusti in je ne brani.

(Gellius, *Noctes Atticae* 1.6.4)

Vprašanje, ki izhaja iz zveze med definicijami in etimologijami ter se navezuje tudi na teorijo aktivne funkcije jezika, je, ali je etimologija kot nadomestek definicije sodoločala dogmatično zgradbo pravnega instituta. Čeprav Luigi Ceci o tem sploh ni dvomil, terja vprašanje ponovni razmislek.²⁸

24 O fanatizmu nekega tirskega sofista Ulpijana – vprašanje o tem, ali gre v resnici za jurista Ulpijana ali njegovega očeta, ostaja *sub iudice* – priča Athen., *Deipn.* 362a in 401 d–e: »Vedno, o Ulpijan, zavrneš svojo jed, dokler se (najprej) ne poučiš o tem, ali je poimenovanje te jedi starodavno.« (ἀεί ποτε σύ, ὦ Οὐλπιανέ, οὐδενός μεταλαμβάνειν εἰωθας τῶν παρασκευαζομένων πρὶν μαθεῖν εἰ ἢ χρῆσις μὴ εἴη τῶν ὀνομάτων παλαιά); prim. Smiley, »Ulpian o Keitoukeitos«, 322–328. Kunkel, *Die römischen Juristen*, 249, op. 518, je glede istovetnosti Atenejevega Ulpijana in rimskega jurista Ulpijana (ali njegovega očeta), čigar *origo* naj bi bil feničanski Tir, zadržan. Sofistovo istovetnost z juristom Ulpijanom potrjuje Crifò, »Ulpiano. Esperienze e responsabilità del giurista«, 715–734.

25 Čeprav ne gre za aristotelijanski definicijski ideal *per genus proximum et differentiam specificam* (sec. Arist., *Top.* 6.5.143a), štejejo Celzov odlomek za edino opredelitev prava v rimskih pravnih virih. O tem Kranjc, »Ius est ars boni et aequi«, zlasti 376–381, 386–388, 397.

26 Quint., *Inst. orat.* 1.6.29: *Ideoque in definitionibus assignatur etymologiae locus.* (»Zato se prostor etimologiji odkazuje v definicijah.«) Sanio, *Varroniana*, 266, je rimske etimologije opisal kot etiološke definicije. Prim. Oldendorp, *Topicorum legalium*, 91: *Etymologia ... est species definitionis.*

27 Cic., *De invent.* 1.15.

28 »[L]etimologizzare dei giureconsulti può essere fonte di nuove interpretazioni del diritto, di nuove costruzioni, e – perché no? – di nuovi istituti giuridici« (Ceci, *Le etimologie*, 56).

RIMSKI PRAVNI JEZIK IN ANTIČNE ETIMOLOGIJE

Rimski pravni jezik

Rimskemu pravnemu jeziku do konca 19. stoletja niti juristi niti literati niso posvečali večje pozornosti,²⁹ čeprav je rimska pravna literatura edina zvrst rimske antične literature, ki ni nastala pod tujim vplivom.³⁰ Grških besed je v rimski pravni terminologiji zanemarljivo malo.³¹ Do nastanka nemškega Državlanskega zakonika (1896) so bili romanisti polno zaposleni s kodificiranjem »sodobnega« rimskega prava. Po stoletni instrumentaliziranosti pravne zgodovine za dogmatične namene je na prelomu med 19. in 20. stoletjem sledila »romantična emancipacija«³² od pozitivnopravne znanosti in njen umik v preučevanje zgodovine rimskega prava (»historizacija rimskega prava«). Podrobnejših raziskav je bil deležen tudi pravni jezik. Toda njegovi prvi preučevalci, med katere bi šteli zlasti Gradenwiza, Lenela in Beselerja, so rimski pravni jezik raziskovali z namenom, da bi v pravnih virih, zlasti Justinijanovih *Digestah*, odkrili interpolacije, t.j. zavestne spremembe klasičnih besedil, ki so jih pripisovali Justinijanovi kodifikacijski komisiji, zlasti njenemu vodji pravosodnemu ministru Tribonianu (*emblemata Triboniani*).³³ Drugačna pa sta bila pristopa Cecija in Kalba. Prvi je leta 1898 napisal monografijo, ki se je ukvarjala z rimskimi pravniškimi etimologijami, drugi pa je v več delih preučeval skladenjske in slogovne značilnosti pravne latinščine, pri čemer njegov primarni cilj ni bilo iskanje interpolacij, marveč posebnosti pravnega jezika samega po sebi.³⁴

Interpolacionistične raziskave so izhajale iz idealističnih sodb o jeziku klasičnih juristov. Vsak odmik od kanona naj bi bil polnovredni dokaz, da besedilo ni bilo avtentično oziroma je prešlo najrazličnejše predelave tako v poklasični dobi kot v obdobju kompiliranja. Romanisti druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja so izhajali iz prepričanja, da so bili klasični juristi

29 Izjema je Dukerjevo delo *Opuscula varia de latinitate jurisconsultorum veterum* (prva izdaja 1711).

30 Teuffel, *Geschichte der römischen Literatur*, 87; Ceci, *Le etimologie*, vii; Kalb, *Roms Juristen*, 1; Schulz, *History of Roman Legal Science*, 259: »The style of Roman jurists ... expresses the innermost core of their national character.«

31 Weise, *Die griechischen Wörter im Latein*, 263–265, na zasebnopravnem področju omenja zgolj naslednje izraze: premoženje svojepravne žene, izvzeto iz dote – *parapherna* (παράφερνα), neposestna zastavna pravica – *hypotheca* (ὑποθήκη), zadolžnica – *syngrapha* (συγγραφή) oz. *chirographum* (χειρόγραφον), robotnica – *apocha* (ἀποχή), obrestovanje obresti – *anatocismus* (ἀνατοκισμός), ara – *arrha* (ἀρράβων), dedni zakup – *emphyteusis* (ἐμψύτευσις).

32 Besedi »romanistika« in »romanist« se v razpravi nanašata na vedo o rimskem pravu in na strokovnjake s tega področja; op. ur.

33 Zgoščen pregled metodoloških temeljev interpolacijskih raziskav podaja Bonfante, *Storia*, 121–260, z navedbo lit. 121, op. 1.

34 Kalb, *Das Juristenlatein*; Id., *Roms Juristen*; Id. *Wegweiser in die römische Rechtssprache*; Id. *Spezialgrammatik*.

pravzaprav jezikovni puristi.³⁵ Živel naj bi v nekakšnem vakuumu, v katerem ni bilo prostora za juristov individualizem, morebitno trivialnosti, neposrečeno latinščino in za vplive filozofskih in govorniških šol. Jezik visokoklasičnih juristov, ki so sledili republikanskim vzornikom,³⁶ naj bi bil po mnenju tako imenovanih »lovcev na interpolacije« še posebej imun na govorniške vplive.³⁷ Na govorništvo so gledali kot na »pokvarjeno disciplino«, nevedno rimskih pravnikov.³⁸ Govornika je bolj kot iskanje najbolj pravične rešitve pritegnila tista pravna razlaga, ki se je v konkretnem primeru prilegala stranki, ki jo je sodni govornik branil.³⁹ Rimski juristi naj bi pisali tako, kot so dejansko govorili ob podeljevanju pravnih nasvetov (*responsa*). Zato so njihov preprost,⁴⁰ jasen in izbran slog tekstni kritiki označevali kot *genus tenue* ali *genus humile*.⁴¹ Njihov jezik naj bi bil realističen, odtujen misticizmu in cepidlačenju.⁴² Ker naj bi jezikovne figure uporabljali le priložnostno, naj bi njihov jezik deloval hladno, neosebno, objektivizirano, celo monotono.⁴³ Juristi naj bi se izogibali zaznamovanim besednim zvezam, arhaizmom in neologizmom. Poskusi individualiziranja jezika posameznih pravnikov so ostajali zadržani,⁴⁴ ker naj bi bil za juriste značilen tralatijski značaj pravnega pisanja in razlogovanja. Ta naj bi odseval v doslednem povzemanju tujih misli in odporu proti drznemu slogovnemu izstopanju. Savigny je rimske juriste zaradi ubranega sloga označil kar za vzajemno nadomestljive posameznike (»fungible Personen«).⁴⁵

Do nekakšnega preloma s staro jezikovno tradicijo naj bi prišlo šele po cesarju Dioklecijanu.⁴⁶ Tedaj v pravno latinščino cesarskih konstitucij vsto-

35 O tem Lenel, »Interpolationenjagd«, 17–38; Wieacker, »Textkritik und Sachforschung«, 1–40; Schulz, *History of Roman Legal Science*, 141–144. Gl. tudi op. 32.

36 O pravnem jeziku pozne republike gl. Schulz, *History of Roman Legal Science*, 96–98.

37 »Passion, pathos, and emotion in expression are taboo; the tempo of the exposition is a serene *andante*« (Schulz, *History of Roman Legal Science*, 259).

38 Crook, *Legal advocacy*, 17: »[I]t was making the worse argument the better; it was concerned with victory, not truth.«

39 Cic., *De Orat.* 3.80: *de omnibus rebus in utramque partem possit dicere*; Coing, *Die juristischen Auslegungsmethoden*, 7; Ceci, *Le etimologie*, 12. O razmerju med govorništvom in pravom Wieacker, *Römische Rechtsgeschichte I*, 662–675.

40 Stališču, da je pravna latinščina zaradi svoje enostavnosti zgolj »pollatinščina«, se je zoperstavil nemški filolog Taubmann (1565–1613). Zapisal je, da bi bilo mogoče Ciceronov jezik, če bi njegova podoba kdaj zbledela, brez težav obnoviti iz dela *Corpus iuris civilis: Vulgus opinatur, Juris sat habere peritum, si sciat in causis semilatina loqui ... Credo ego, si linguae Ciceronis imago perisset e juris posset corpore restitui*. Anon. *Taubmanniana*, 238.

41 »[A]ll the language of juristic literature up to the end of classical jurisprudence faithfully reflects the Roman inclination for simplicity, uniformity, and homogeneity« (Schulz, *Principles of Roman Law*, 80; Id., *History of Roman Legal Science*, 259).

42 Lévy-Bruhl, »Le Latin et le droit romain«, 103.

43 Bonfante, *Storia*, 141–50; Schulz, *History of Roman Legal Science*, 259; Kalb, *Wegweiser in die römische Rechtssprache*, 130, o stilistiki rimskega pravnega jezika gl. 127 ss.

44 Gl. Kalb, *Roms Juristen*, in Kunkel, *Die römischen Juristen – Herkunft und soziale Stellung*, zlasti 66–72 in 158; Schulz, *Principles of Roman Law*, 107–108.

45 Savigny, *Vom Beruf unsrer Zeit*, 157.

46 Honig, *Humanitas und Rhetorik in spätrömischen Kaisergesetzen*, 24 s.

pijo jezikovne figure, zlasti besedne zveze s prenesenim pomenom – metafore, metonimije, sinekdohe, olupšave. Kalb to »nenaravno« latinščino, ki se razlikuje od latinščine zlate in srebrne dobe, označuje kot umetno latinščino (»Kunstlatein«), saj se jo je bilo mogoče priučiti le na maloštevilčnih pravnih šolah v Rimu, Bejrutu (Βηρυτός) in Konstantinoplu.⁴⁷ Še posebej Konstantinove konstitucije in postteodozijanske novele niso skoparile s skoraj baročno nabuhlimi govorniškimi prvinami.⁴⁸ Šele Justinijanove konstitucije se skladno z njegovo klasicistično usmeritvijo⁴⁹ skušajo vrniti v stare jezikovne ideale.

V desetletjih, ki so sledila drugi svetovni vojni, je romanistika od strogih sodb o jeziku rimskih juristov odstopila in priznala, da je bil vpliv govorništva razviden že v klasični literaturi.⁵⁰ To je med drugim pomenilo tudi odpiranje vprašanj o vplivu grške filozofske misli na ustroj argumentacije rimskih juristov. Za potrebe pričujoče razprave si oglejmo osnovno tezo helenistične filozofije jezika, ki je bistvena za razumevanje pomena antičnih etimologij v pravni literaturi.

Nomina sunt consequentia rerum:⁵¹osnove helenistične filozofije jezika

Platon v dialogu *Kratil* razpravlja, ali »je pravilnost poimenovanja po naravi prirojena sleherni od bivajočih stvari«. Pri tem skuša ovreči tezo, »da poimenovanje ni to, kar so se nekateri dogovorili, da z njim imenujejo ..., ampak da v poimenovanjih po naravi obstaja neka pravilnost«. ⁵² Kratilovo stališče, ki mu Platon (v Sokratovi preobleki) sicer nasprotuje, je, da »kdor pozna poimenovanja, pozna tudi stvari«. ⁵³ Kratilova naturalistična trditev naj bi sledila pita-

47 O pravnih šolah v cesarski dobi gl. Wieacker, *Römische Rechtsgeschichte I*, 223–227.

48 Wieacker, *Vulgarismus und Klassizismus*, 46–47; Schulz, *Principles of Roman Law*, 82. O nomen-tehnično-jezikovni spremembi cesarskih konstitucij po letu 300 gl. Wieacker, *Römische Rechtsgeschichte II*, 188–189.

49 Na programski ravni napoveduje Justinijanovo zavezanost klasični misli in formalizmu že uvodna konstitucija *Tanta*, s katero so bile leta 533 promulgirane Digeste: *Tanta autem nobis antiquitatis habita est reverentia* (»Do preteklosti pa gojimo tolikšno spoštovanje«). O Justinijanovem klasicizmu gl. Schulz, *History of Roman Legal Science*, 278 ss, in Wieacker, *Vulgarismus und Klassizismus*, 50–61.

50 Kaser, *Zur Methodologie der römischen Rechtsquellenforschung*, pass. O pomembnosti vpliva govorništva na rimsko pravo je prvi pisal Stroux, *Summum ius summa iniuria*, 16 ss.

51 »Poimenovanja so posledica stvari« (Dante, *La vita nuova*, XIII). Dante se je po mnenju literarnih zgodovinarjev (Curtius, *European Literature and the Latin Middle Ages*, 499) zgledoval po Justinijanovih Institucijah. Justinijan v *Inst.* 2.7.3. odreja, da se bodo darila *pred* sklenitvijo zakonske zveze (*donationes ante nuptias*) poslej imenovala »darila *zaradi* sklenitve zakonske zveze« (*donationes propter nuptias*). Preimenovanje utemeljuje z željo, da bi imena odsevala stvari, ki jih *dejansko* poimenujejo (*nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes et consequentia nomina rebus esse studentes*).

52 Plat., *Crat.* 383a.

53 Plat., *Crat.* 435d: ὁς ἂν τὰ ὀνόματα ἐπίστηται, ἐπίστασθαι καὶ τὰ πράγματα. Biondi, »Valore delle etimologie dei giuristi romani«, 739: »[U]n rapporto intimo e naturale tra pensiero e parola«; prim. tudi Herbermann, »Moderne und antike Etymologie«, 36; Allen, »The Stoics on the Origin of Language and the Foundations of Etymology«, 14 ss.

gorejski tradiciji, ki je učila, da so vsa poimenovanja božanskega izvora in kot taka odsevajo realije.⁵⁴ Za privržence tega nauka poimenovanje ni bilo rezultat dogovora med ljudmi (θέσει), marveč odsev »narave« realije same (φύσει). Naloga etimologov je bila zato paleontološki izziv, saj naj bi ti iz poimenovanja kot živega fosila izcedili njegov pravi naravni pomen. Ta naj bi pošel iz občečloveškega spomina,⁵⁵ vendar je hkrati odločilno vplival na pomen besede.⁵⁶ Etimologi so potemtakem raziskovali, zakaj in od kod pride neka beseda (*cur et unde sint verba scrutantur*) in na tak način zasledovali resnico.⁵⁷ To prepričanje je preko učenja stoiške šole prešlo v rimsko govornišvo, prek tega pa v pravno literaturo.

Nomina verbaque non positu fortuito, sed quadam vi et ratione naturae facta esse, P. Nigidius in Grammaticis Commentariis docet. ... Quaeri enim solitum apud philosophos, φύσει τὰ ὀνόματα sint ἢ θέσει. In eam rem multa argumenta dicit, cur videri possint verba esse naturalia magis quam arbitraria.

Publij Nigidij je v svojih Komentarjih o gramatiki učil, da samostalniki in glagoli niso nastali naključno, temveč po določenem naravnem smislu in namenu ... Pri filozofih se je pogosto pojavilo vprašanje, ali so besede nastale na naraven način ali po nekem dogovoru. In pri tej stvari navaja mnogo argumentov v prid tezi, da so besede res bolj naravne kot dogovorne.

(Gellius, *Noctes Atticae* 10.4.1–3)

O sinhroni »ljudski« in diahroni »znanstveni« etimologiji

Ker se antična in sodobna znanstvena etimologija po funkcijah in metodah razlikujeta, velja na tem mestu navesti pojasnilo. Šele 19. stoletje je po Webrovi sintagmi »odčaranja sveta«⁵⁸ tudi jezikoslovje osvobodilo od njegovih magično-mitoloških

54 V sklepnem delu dialoga Platon zavrne Kratilovo naturalistično tezo (Plat., *Crat.* 439b–440d). Za resnično spoznanje stvari je po njegovem mnenju treba preseči vero v »pravilen« pomen nje-nega poimenovanja in raje spoznati originalne oblike (εἶδος) stvari oz. ideje (ἰδέα). Platonovega stališča rimski stoiki niso prevzeli.

55 Allen, »The Stoics on the Origin of Language and the Foundations of Etymology«, 33.

56 Ker je prvotna pomenska motivacija besede določala tudi njen sodobni pomen, je bila meja med antično etimologijo in pomenslovljem (semantiko) zelo zbrisana. Jasno ju razločuje denimo Var., *De ling. lat.* 5.1.2.

57 Quint., *Inst. Orat.* 1.6.32: *studiosi ... , qui verba paulum declinata varie et multipliciter ad veritatem reducunt aut correptis aut porrectis, aut adiectis aut detractis, aut permutatis litteris syllabisve.* (»Učenjaki [etimologi, op. avt.] ... , ki z različnimi in številnimi metodami zasledujejo resnično obliko besed, ki so bile le malce spremenjene, bodisi s krajšanjem, daljšanjem, dodajanjem, odstranjevanjem ali zamenjavo črk in zlogov.«)

58 »Nicht mehr, wie der Wilde, für den es Solche Mächte gab, muß man zu magischen Mitteln greifen, um die Geister zu beherrschen oder zu erbitten« (Weber, *Geistige Arbeit als Beruf*, 16).

začetkov.⁵⁹ Od srede 19. stoletja so etimologijo razumeli kot diahrono jezikoslovno znanost, katere končni cilj je, da »sodobni leksikalni (slovarski) pomen pojasni s prvotnim in ob tem odkrije miselni vzorec, ki je človeka spodbudil, da je realijo poimenoval prav s tem in ne s katerim drugim leksemom«. ⁶⁰ Etimološke raziskave temeljijo na diahroni primerjavi jezikov, ki so se razvili iz rekonstruirane praindoevropejščine. Pri tej operaciji imajo temeljno vlogo glasovni zakoni, s katerimi jezikoslovci prepoznavajo etimon, tj. najstarejšo besedo ali njen del (koren).⁶¹ Moderna znanstvena etimologija zato s sinhronim » ljudskim etimologiziranjem« pred 19. stoletjem nima veliko skupnega.⁶²

Z vprašanjem izvora besed so se sprva ukvarjale ljudske množice in ne specializirani jezikoslovci. Pri tem je ljudstvo nastopalo v svojstvu naivnega filozofa, ki z zakonitostmi hermenevtičnega kroga⁶³ ni imel nikakršnega vpogleda v diahroni jezikovni razvoj. Nemški jezikoslovec Förstemann je »sinhrono etimologiziranje« kot prvi poimenoval ljudska etimologija (»Volksetymologie«).⁶⁴ Ta naj bi bila mitologija posebne vrste,⁶⁵ skozi katero je človek projiciral svoje fantazijsko gledanje na svet.⁶⁶ Značilni metodični pristop ljudske etimologije je bil v uporabi glasovne povezovalne tehnike (t. i. *phonetic bridging technique*),⁶⁷ s katero so vzpostavili zvezo med prvotno besedo (*explanans*) in besedo, ki je predmet etimološke razlage (*explanandum*).⁶⁸

59 Malkiel, *Etymology*, 2. O mističnih razsežnostih etimologije, njeni tesni zvezi z alegorijo pri eksegezi svetih spisov v judovski, hindujski, arabski in grški kulturi ter njenih odjekih v srednjem veku, gl. Del Bello, *Forgotten Paths. Etymology and the Allegorical Mindset*, 43.

60 Furlan, *Novi etimološki slovar*, 20.

61 Glasovni zakoni so »skoraj edino eksaktno orodje primerjalnega jezikoslovja in etimologije, njihovo delovanje pa eden glavnih vzrokov za to, da so si jeziki med seboj različni« (Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, 9); prim. tudi Furlan, *Novi etimološki slovar*, 20; Sluiter, »Ancient Etymology: A Tool for Thinking«, 897.

62 »Die neuere Etymologie ist diachronisch ... Sie ist das Bemühen, die Geschichte der Wörter möglichst weit zurückzuverfolgen ... Ältere, d. h. antike mittelalterliche und barocke Etymologie bewegt sich vorwiegend im Synchronen.« (Willer, *Poetik der Etymologie*, 6.)

63 Hermenevtika uči, da predmet razumevanja »drži ogledalo razlagalcu«, saj ta proučevani predmet razume zgolj ob predpostavki vsaj minimalnega predhodnega védenja o predmetu (t. i. »predrazumevanje«). Gl. Novak, »O definiciji prava«, 84–85.

64 Förstemann, »Ueber deutsche Volksetymologie«, 1–25. Uveljavljena angleška izraza sta tudi *popular etymology* in *false etymology*; gl. Malkiel, »Essays on Linguistic Themes«, 20.

65 Sluiter, »Ancient Etymology: A Tool for Thinking«, 918.

66 Da so ljudske etimologije nastale tudi na področju prava, ne preseneča, saj je pravni jezik abstrakten in laikom še posebej težko razumljiv. Prim. Dernburg, *Die Phantasie im Recht*, 14: »Die Volkspheantasie bildet den Urgrund alles Rechts.«

67 Sluiter, »Ancient Etymology: A Tool for Thinking«, 903.

68 Prim. Everardovo definicijo etimologije: *Ethimologia est expositio unius vocabuli per aliud vocabulum unum vel plura magis notum, vel nota in eadem lingua vel diversa secundum rerum proprietatem, vel literarum similitudinem, ut ... testamentum testatio mentis ... mutuuum quasi de meo tuum, possessio quasi pedum positio, ... theologus quasi de Deo loquens ... feudum a fide seu fidelitate ... damnnum quasi diminutio patrimonii ...* (»Etimologija je razlaga ene besede z drugo ali drugimi bolj znanimi besedami bodisi v istem ali drugem jeziku, temelji pa bodisi na značilnosti stvari bodisi na podobnosti črk, kot denimo ... oporoka zaradi izjave o namenu ... posojilo, ker je od mojega postalo tvoje, posest kot od »položaja stopal« ... teolog kot nekdo, ki govori o Bogu ... fevd od zvestobe ... škoda od »zmanjšanja premoženja«) (Everardi, *Topicorum seu locorum legalium*, 67).

Ta povezava je bila navadno v glasovih ali črkah, ki povezujejo *explanans* in *explanandum*. Besedne igre, ki gradijo na blizuzvočju,⁶⁹ so že v antični literaturi naletele na številne kritike. Cicero se je posmehoval nekemu, ki je skušal ime boga Neptuna povezati s plavanjem (*Neptunus a nando*), saj bi lahko potemtakem vsakdo katero koli besedo razlagal z drugo, če bi le obe besedi družila že vsaj ena črka.⁷⁰ Antično etimološko operacijo so nekateri označili za zmoto krožnega sklepanja (*petitio principii*).⁷¹

Vpliv govornišтва na pravno argumentacijo

Pravo, z njim pa tudi pravni jezik sledi ustaljenosti, stabilnosti, precedenčnosti in tradiciji. Pravni jezik ima konservativen značaj.⁷² Če obstaja potreba po urejanju in hkratnem poimenovanju novonastajajočih razmerij, skuša pravna znanost v obstoječi terminološki zakladnici najti tista poimenovanja, ki bi jim lahko nadela novo vsebino.⁷³ To navadno ni potekalo brez zapletov – ne v antičnem rimskem pravu in ne v kasnejših obdobjih.⁷⁴ Rimskim juristom je pri prilagajanju pravnega izrazja novim potrebam pomagala etimologija, saj so v že uveljavljenih pravnih izrazih iskali in rekonstruirali nove pomene.⁷⁵

69 Biondi, »Valore delle etimologie dei giuristici romani«, 741: »etimologia ad orecchie«.

70 Cic., *De nat. deor.* 3.24.6: *Quam periculosa consuetudo! ... quamquam, quoniam Neptunum a nando appellatum putas, nullum erit nomen quod non possis una littera explicare unde ductum sit; in quo quidem magis tu mihi natate visus es quam ipse Neptunus.*

71 Bretonne, *Storia del diritto Romano*, 318. Miglietta, »Giurisprudenza romana«, 214, meni, da etimološki poskusi niso sami po sebi zaverovani v iskanje strogo znanstvenega izvora besede, temveč v neko naravno in »na prvi posluh« slišno razlago.

72 Watt, »Rule of the Root: Proto-Indo-European Domination of Legal Language«, 574.

73 Prim. z rešitvami v rimskem pravu, ki kažejo zanimivo nagnjenost k ekonomiziranju. Mancipacija, arhaični formalni akt, s katerim so prenašali oblastna upravičenja (denimo lastnino), so prilagodili in jo v trikratni sekvenčni izvedbi preoblikovali v nov pravni posel, namreč »emancipacijo«. Z njo je svobodna oseba pod oblastjo postala svojepravna (tj. premoženjsko sposobna). Ni se ohranil le del starega imena (*emancipatio*), temveč tudi oblični vidik prastarega posla. O tem Rabel, »Nachgeformte Rechtsgeschäfte«, 290–335.

74 Za ilustracijo navedimo epizodo v dogmatičnem razvoju zemljiških služnosti. V dobi *usus modernus pandectarum* (16.–18. stoletje) se je raznotere pojave fevdalne dobe (npr. kmečka upravičenja na skupnih zemljiščih, podložništvo, regalije) osmišljalo z izrazoslovjem rimskih zemljiških služnosti. Te so se seveda v mnogočem razlikovale od srednjeveških partikularnopravnih institutov. Toda občepavnih juristov te razlike niso odvrčale od natezanja partikularnopravnih institutov na rimskopravne dogmatične tvorbe. Nemški profesor Maurenbrecher je o tem procesu zapisal: »Das heutige Leben hat zwar viele neue Fälle erzeugt, aber sie brauchen nur in die römischen Formen eingepaßt zu werden. Der Name entscheidet darum am wenigsten, und man findet sowohl neue Namen für alte Fälle des römischen Rechtes, wie römische Namen für neue Fälle.« Poimenovanje partikularnopravnega instituta (npr. kmečkega upravičenja na skupnih zemljiščih) z rimsko kategorijo služnosti (*servitus*) je torej vzpostavljalo novo realnost v že opisanem smislu aktivne vloge jezika. Ta realnost je bila kmetu, neukemu učenega prava, tuja in nepričakovana. To je seveda vodilo v dolge in zapletene spore. O tem Žepič, »Zemljiška služnost kot pravnodogmatični model v obdobju *usus modernus pandectarum*«, 12 in 14.

75 Prim. Quint., *Inst. Orat.* 5.14.34: *Iurisconsulti, quorum summus circa verborum proprietatem labor est ...* (»Juristi, ki se najbolj trudijo glede pomena besed...«)

Oglejmo si vpliv etimologije na pravno argumentacijo na primeru besede *postliminium*:⁷⁶

Multi etiam ex notatione sumuntur. Ea est autem cum ex vi nominis argumentum elicitur; quam Graeci ἐτυμολογίαν appellant, id est verbum ex verbo veriloquium ... Multi igitur in disputando notatione eliciuntur ex verbo, ut cum quaeritur postliminium quid sit ... in quo Servius noster, ut opinor, nihil putat esse notandum nisi post, et liminium illud productionem esse verbi vult, ut in finitimo, legitimo, aeditimo non plus inesse timum quam in meditullio tullium; Scaevola autem P. filius iunctum putat esse verbum, ut sit in eo et post et limen; ut quae a nobis alienata cum ad hostem pervenerint, ex suo tamquam limine exierint, ea cum redierint post ad idem limen postliminio redisse videantur. Quo genere etiam Mancini causa defendi potest postliminio redisse, deditum non esse, quoniam non sit receptus; nam neque deditioem neque donationem sine acceptione intellegi posse.

Številni argumenti se izvajajo iz poimenovanja. Za to gre tedaj, ko se argument izvaja iz pomena besede, kar Grki imenujejo etimologija, to je dobessedno *veriloquium* – kar je resnično povedano. V razpravljanju so mnogi argumenti izvedeni iz besede; tak primer je pomen besede *postliminium* ... Naš prijatelj Servij⁷⁷ želi, če se ne motim, da le (del besede) *post* (onkraj) določa etimološki pomen, *liminium* (od *limen*, prag, meja) pa (po njegovem) ni nič drugega kot končnica, nekaj podobnega, kot je *-timus* pri besedah *finitimus*, *legitimus*, *aeditimus*, (in da) pri tej besedi nima nič večje vrednosti kot *tullium* pri *meditullium*. Scaevola, sin Publija,⁷⁸ pa je menil, da je beseda *postliminium* sestavljena, saj je v njej tako (koren) *post* kot *limen*. Tako se zdi, da se stvari, ki so nam bile odtujene, ko so prešle v roke sovražnikov, takorekoč odšle iz svojega praga, ko pa so se vrnile, se zdi, da so se vrnile *postliminio*. S tem argumentom je mogoče braniti Mancinov spor, saj (ta) ni bil predan, ker ni bil sprejet; niti predaje niti darila pa si ni mogoče predstavljati brez sprejema.

(Cicero, *Topica* 35–37)

Ius postliminii (»pravica hišnega praga«) je bila pravica rimskega državljanca, na temelju katere so temu ob vrnitvi iz vojnega ujetništva oživelci civilnopravna upravičenja.⁷⁹ Vojno ujetništvo je bilo namreč izenačeno s civilno smrtjo – popolno izgubo pravne sposobnosti (*capitis deminutio maxima*). Pravica *ius postliminii* pa ni veljala za tistega, ki se je v bitki predal sovražniku oz. za tistega, ki ga je rimsko ljudstvo za kazen izročilo sovražniku (t. i. *deditio*).⁸⁰

76 D. 49.15 in C. 8.50.

77 Servius Sulpicius Rufus (umrl 43 pr. Kr.) (Kunkel, *Die römischen Juristen*, 25).

78 Quintus Mucius Scaevola (umrl 82 pr. Kr.) (Kunkel, *Die römischen Juristen*, 18).

79 V prvi vrsti so oživelci *status libertatis*, očetovska oblast (*patria potestas*) in druge premoženjske pravice, ne pa zakonska zveza ter zaradi dejstvene narave niti ne posest (Berger, *Encyclopedic Dictionary*, s.v. *postliminium*, 629).

80 Cic., *De orat.* 1.181: *quem pater suus aut populus vendidisset aut pater patratu deditisset, ei nullum esse postliminium* (»kogar je po starem običaju bodisi družinski oče ali ljudstvo prodalo bodisi ga je pater patratu [načelnik pontifikalnega kolegija z vojaškimi pooblastili, op. avt.] predal tujemu ljudstvu, ta ne more koristiti pravice vrnitve«).

Cicero v spisu *Topica* v zvezi s postliminijem opisuje zgodbo Hostilija Mancina, ki je leta 137 pr. Kr. proti volji senata sklenil mirovno pogodbo z Numantinci, ljudstvom v današnji Španiji. Rimski senat mu je sodil in ga za kazen izročilo sovražnemu ljudstvu, numantinsko ljudstvo pa ga ni želelo sprejeti in Mancin se je vrnil v Rim. Pojavilo se je vprašanje, ali so ob njegovi vrnitvi oživele državljanske pravice na temelju pravice hišnega praga (*postliminio*). Cicero navaja, da bi se Mancin po mnenju pravnika Rufa lahko branil s tem, da njegove državljanske pravice nikoli niso ugasnile. Sovražno numantinsko ljudstvo ga pač ni sprejelo na svoje ozemlje (bil je *deditus [sed] non receptus*). V tem primeru rimskega *limesa* – ki je sestavni del besede *postliminium* – ni prečkal. K tej argumentaciji pritegne Ruf še analogijo med javnopравnim institutom predaje (*deditio*) in zasebnopравnim institutom darila (*donatio*), saj sta oba pravna akta dvostranske narave, ki kot taka potrebujeta soglasje nasprotnih stranek. Ni darila, če ni soglasja obdarjenca. Ni predaje, če sovražnik ne sprejme tistega, ki se je predal. Rufov nasprotnik Scevola pa je menil, da je predaja podobna izgonu (*aquae et ignis interdictio*), ki pa kot enostranski akt ne zahteva nobenega sprejema in s tem tudi ne nujnega prehoda rimskega *limesa*. Za izgubo rimskega državljanstva naj bi zadoščal izgon, ki ga je ukazal senat, in ne izgnančev prečkanje meje. To mnenje je bilo najbrž že dlje časa uveljavljeno, pravnik Ruf pa ga je skušal pobijati z etimološkim argumentom.⁸¹ Na koncu je obveljalo Scevolino prepričanje. Mancin je, četudi ga Numantinci niso sprejeli in *limesa* ni prestopil, državljanstvo, z njim pa tudi vsa civilnopravna upravičenja, nepovratno izgubil.

Eos, qui ab hostibus capiuntur vel hostibus deduntur, iure postliminii reverti antiquitus placuit. an qui hostibus deditus reversus nec a nobis receptus civis romanus sit, inter Brutum et Scaevolam varie tractatum est: et consequens est, ut civitatem non adipiscatur.

Stari pravniki so menili, da se lahko tisti, ki so bili zajeti s strani sovražnikov ali bili njim prepuščeni, vrnejo na temelju pravice *ius postliminii*. Ali se je tisti, ki je bil prepuščen sovražniku, pa ga mi nismo sprejeli nazaj, vrnil in (znova) postal rimski državljan, sta razpravljala Brut in Scevola. Obveljalo je, da tak posameznik ni mogel (ponovno) pridobiti statusa državljana.

(Modestinus, *Digesta* 49.15.4)

⁸¹ Argument Servija Sulpicija Rufa naj bi, s Ciceronovimi besedami, kazal na naravnost »božansko znanje v razlagi zakonov in v pojasnjevanju tega, kaj je pravično, ki mu med pravniki ni bilo enakega« (Cic., *Phil.* 9.10: *admirabilis quaedam et incredibilis ac paene divina eius in legibus interpretandis, aequitate explicanda scientia*). O pomenu Scevole in Rufa za razvoj rimske jurisprudence gl. Stroux, *Summum ius summa iniuria*, 35 ss, in Kranjc, »Ius est ars boni et aequi«, 383.

Kot razberemo iz gornjega odlomka, je etimologija v pravni literaturi zavzemala položaj argumentacijskega skupnega mesta (*topos*),⁸² torej splošno uporabnega argumentacijskega vodila, ki v kombinaciji⁸³ s številnimi drugimi *topoi* osvetli pravni problem in najde rešitev zanj.⁸⁴ Interpretacija prava je tudi za rimske juriste pomenila ustvarjalno in pravotvorno dejavnost.⁸⁵

ETIMOLOŠKO GRADIVO RIMSKE JURISPRUDENCE

Viri rimskih pravnih etimologij

Najpomembnejše ime rimske etimologije je starinoslovec Varon (1. stol. pr. Kr.).⁸⁶ Znano je, da je poleg jezikoslovnih del napisal vsaj 15 knjig o civilnem pravu (*Libri XV de iure civili*). Sklepamo lahko, da so bile te bogate z etimološkimi navedki,⁸⁷ saj so se nam Varonove pravne etimologije ohranile tudi v delu *De lingua latina*. Med ključna pravnorelevantna gesla, ki jih Varon obravnava v V. knjigi dela *De lingua latina*, prištevamo (z navedbo paragrafa): 175. *dos* (dota), *arrabo* (ara), *donum* (darilo); 176. *damnum* (škoda), *lucrum* (dobiček); 177. *multa* (globa), *poena* (kazen), *pretium* (cena), *tributum* (davek); 178. *merces* (plača, mezda); *praeda* (vojni plen), *praemium* (nagrada); 179. *mutuum* (posojilo), *munus* (darilo); 180. *sacramentum* (pravdna stava);

82 Izraz τόποι Aristotel prvič uporabi v *Top.* 1.18.5, nato našteva njihove posamezne pojavnosti, svoja izvajanja pa sklene z ugotovitvijo: »To so torej *topoi*, ki nam pomagajo, da v zvezi z vsakim problemom izvedemo dialektične sklepe« (Arist., *Top.* 7.5.14). Definicijo kot pojavno obliko toposa Aristotel obravnava v 7. knjigi. Cicero je delo *Topica* napisal ob naslonitvi na Aristotelovo delo, zanimivo pa je, da ga je posvetil juristu Trebaciju Testi (Viehweg, *Topik und Jurisprudenz*, 26). O κοινοὶ τόποι, lat. *loci communes*, nem. »Gemeinörter«, »skupnih mestih« gl. Curtius, *European Literature and the Latin Middle Ages*, 70.

83 Katalog srednjeveških pravnih *topoi* gl. denimo pri Baldu, *In primum*, 40, *lex Conventiculum*. Bald svoj katalog začne z etimološkim argumentom (*argumentum a vocabuli allusione*), ki mu sledi njemu podoben »argument ljudskega mnenja« (*argumentum a vulgi opinione*, prim. »ljudska etimologija«). Seznam starejših občepavnih del, ki obravnavajo skupna mesta, navaja tudi Lipenius, *Bibliotheca realis juridica*, 304 s.v. *loci legales* in *loci cc. juris*, 528 s.v. *topica*. O pomenu topike v *mos italicus* gl. Viehweg, *Topik und Jurisprudenz*, 62–76, in Lange, Kriechbaum, *Römisches Recht im Mittelalter*, 285–286.

84 Prim. Viehweg, *Topik und Jurisprudenz*. Za Viehwega je topika *téchne* problemskega mišljenja, ki se je razvijala pod vplivom govorništvu in ki se v svojem bistvu loči od deduktivno-sistematičnega pristopa uporabe prava (str. 14); gl. tudi Schröder, *Recht als Wissenschaft*, 25–27. Srž topične misli najlepše opiše jurist Pavel, D. 50.17.1: [N]on ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est regula fiat. »[P]ravo ne izvira iz pravnega pravila, temveč se pravno pravilo oblikuje iz prava, kakršno je.« Topično razlogovanje je značilnost pravniške argumentacije prederacionalistične dobe, vztraja pa tudi v metodiki nemških novih praktikov (*usus modernus*). Gl. Viehweg, *Topik und Jurisprudenz*, 62–76; Lange, Kriechbaum, *Römisches Recht im Mittelalter*, 267 in 272.

85 Prim. Kranjc, »Beseda *interpretatio*«, 66.

86 »En matière d'étymologie, on peut dire qu'à Rome il y a un avant-Varron et un après-Varron« (Del Bello, *Forgotten Paths. Etymology and the Allegorical Mindset*, 71, op. 1.)

87 Ceci, *Le étimologie*, 20.

181. *tributum* (davek); 182. *stipendium* (vojaška mezda); 183. *usurae* (obresti). V VI. knjigi poleg tega najdemo: 69. *spondeo* (obljubim) in 85. *mancipium* (suženj).⁸⁸

Da so tudi klasični juristi Varonova spoznanja vključevali v svoje spise ali ustvarjali nove etimologije, kažejo odlomki »antikvarnih« in »šolskih« pravnih del. Mednje štejemo tudi Gajev komentar k Zakoniku dvanajstih plošč in Pomponijev kratki učbenik *Liber singularis enchiridii*.⁸⁹

»[U]rbs« ab urbo appellata est: urbare est aratro definire. Et varus [sc. Varro] ait urbem appellari curvaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi solet.

Beseda mesto [urbs] izhaja iz glagola *urbare*: *urbare* namreč pomeni razmejiti s plugom. Varon pravi, da *urbem* označuje krivuljo, ki jo kdo naredi s plugom, to pa so uporabljali pri ustanavljanju mest.⁹⁰

(Pomponius, *Digesta* 50.16.239.6)

V delih »šolske« jurisprudence, torej v sistematično zasnovanih učbenikih, pričakujemo vključevanje figurativnih uvodov.⁹¹ Etimologije je na učbenikih mestih, na katerih bi bralec pričakoval definicije, še posebno rad vključeval jurist Gaj,⁹² jurist Pavel pa je to tehniko prevzel tudi v svoje monografije, pri čemer nekoliko izstopa z izpeljavo besed iz grških izrazov.

Nomen cognationis a Graeca voce dictum videtur: συγγενεῖς enim illi vocant, quos nos cognatos appellamus.

Zdi se, da beseda krvno sorodstvo [cognatio] izhaja iz grške besede: sorodnike (συγγενεῖς) namreč imenujejo tiste, ki jih mi imenujemo kognati.⁹³

(Gaius, *Digesta* 38.10.10.1)

88 Celovit pregled daje Bruns, *Fontes II*, 1–46.

89 Gajeve etimologije: D. 50.16.233 pr. *calumnia* (lažna obtožba); D. 50.16.238.1 *detestatum* (poklicana priča) in D. 50.16.238.2 *pignus* (ročna zastava). Pomponijeve etimologije: D. 1.2.2.16 *consules*, D. 1.2.2.20 *tribuni*, D. 1.2.2.21 *aediles*, D. 1.2.2.22 *quaestores*; D. 50.16.239.1 *servus* (suženj), D. 50.16.239.5 *decuriones*, D. 50.16.239.6 in 7 *urbs*, *oppidum* (mesto in utrjeno mesto), D. 50.16.239.8 *territorium*, D. 50.16.242.3 *vidua* (vdova). O Pomponijevih etimologijah gl. Nörr, »Pomponius«, 518–22.

90 F. Sanio je v delu *Varroniana in den Schriften römischer Juristen*, 238, zagovarjal tezo, da so na Pomponijevo šolsko (izagogično) delo *Enchiridum* odločilno vplivale Varonove *Libri XV de iure civili*.

91 Babusiaux, »Funktionen der Etymologie in der juristischen Literatur«, 48.

92 Gai. 1.14 *dediticii* (kategorija peregriinov), Gai. 1.64 *spurii* (nezakonski otroci), Gai. 1.99 *adrogiatio* (posinovitev svojepravne osebe), Gai. 1.112 *confarreatio* (arhaična oblika sklepanja zakonske zveze), Gai. 1.121 *mancipatio*, Gai. 2.164 *cretio* (obličen sprejem dediščine), Gai. 3.90 *mutuum* (posojilo), Gai. 4.40 *demonstratio* (demonstracija kot del tožbene formule).

93 Enako D. 39.6.35.1, kjer z grecizmi pojasnjuje *donatio* iz δῶρον; D. 47.2.1 pr. *furtum* (tatvina) iz φῶρ (tat) oz. φέρω (nesem). Gl. tudi Mod., D. 1.5.23: *spurii* (nezakonski otroci) od παρὰ τῆν σπορᾶν (od semen).

V pravnih komentarjih prednjači etimologiziranje v Gajevem,⁹⁴ Pavlovem⁹⁵ in Ulpijanovem⁹⁶ komentarju provincialnega in pretorskega edikta, pri čemer klasični avtorji največkrat omenjajo Labeonove etimologije. Labeo velja za najpomembnejšega rimskega pravnika etimologa:

Possessio appellata est, ut et Labeo ait, a sedibus quasi positio, quia naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit, quam Graeci κατοχήν dicunt.

Posest je, kot pravi Labeo, imenovana po sedežu [sedes] kot nekakšna lega [positio], zato ker ima posest po naravi tisti, ki jo ima v imetništvu, kar Grki imenujejo κατοχή.

(Paulus, *Digesta* 41.2.1 pr.)

Convicium iniuriam esse Labeo ait. Convicium autem dicitur vel a concitatione vel a conventu, hoc est a collatione vocum cum enim in unum complures voces conferuntur, convicium appellatur quasi convocium.

Labeo pravi, da je beseda *convicium* (neke vrste) *injuriya*. Imenuje pa se po hrušču [concitatione] ali po shodu [conventu], torej od zbira zvokov, ki se združijo v enega, kakor če bi rekli »sozvočje«.

(Ulpianus, *Digesta* 47.10.15.4)

Viduam non solum eam, quae aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem, quae virum non habuisset, appellari ait Labeo: quia vidua sic dicta est quasi vecors, vesanus, qui sine corde aut sanitate esset, similiter viduam dictam esse sine duitate.

Labeo je rekel, da vdova [vidua] ni le tista, ki je bila nekoč poročena, temveč tudi tista, ki nikoli ni imela moža, saj je beseda vdova tako poimenovana na podoben način kot »brez srca« [ve-cors] ali »brez razuma« [ve-sanus] in zato beseda *vidua* pomeni brez dvojine [sine duitate].⁹⁷

(Iavolenus, *Digesta* 50.16.242.3)

Manj etimološkega gradiva je prisotnega v problemsko zastavljenih kazuističnih spisih.⁹⁸

94 D. 2.8.1 *satisdatio* (varščina), D. 38.10.1.6 *consobrini* (bratrance).

95 D. 24.2.2, pr. *divortium* (razveza), D. 26.1.1.1 *tutores* (varuhi), D. 39.2.3 *damnum* (škoda), D. 47.2.1 pr. *furtum* (tatvina), D. 50.16.57 pr. *magister, magistratus*.

96 D. 2.14.1.1 *pactum*, D. 3.2.4.4 *praevicator* (tožnik, ki zaradi interesne koluzije toženca preganja le na videz), D. 14.3.3 *institor* (nameščenc), D. 15.1.5.3 *peculium*, D. 16.3.1 pr. *depositum* (shranjevalna pogodba), D. 21.1.21 pr. *redhibere* (vrniti, razdreti), D. 29.1.1.1 *milites* (vojaki), D. 39.4.1.1 *publicani* (davčni zakupniki), D. 43.29.3.8 *exhibere* (predložiti), D. 47.10.1 pr. *iniuria*, D. 47.10.15.4 *convicium* (eden od dejanskih stanov injurije, t. i. »mačja godba«), D. 50.16.49 *bona* (premoženje), D. 50.16.195.4 *familia*, D. 23.1.2 *sponsalia* (zaroka).

97 O tem Ceci, *Le etimologie*, 31, in Kalb, *Roms Juristen*, 43–44.

98 Npr. Cels. D. 31.21 *reddendi* (vrniti), Cels. D. 33.10.7 pr. *suppellex* (oprema), Iul. D. 9.2.51 pr. *occidere* (ubititi), Ulp. 46.2.1 pr. *novatio* (prenovitev), Mod. D. 50.16.100 *sequester* (shranjevalec posebne vrste).

O pomenu, ki so ga poznoantični in zgodnjerednjeveški avtorji pripisovali rimskim pravnim etimologijam, priča 5. knjiga Izidorjevih *Etimologij* (*Etymologiae sive origines*) z naslovom *De legibus et temporibus* (O zakonih in časih):⁹⁹ III. *ius autem dictum, quia iustum* (»pravo je imenovano, ker je pravično«); *lex a legendo, quia scripta est* (»zakon [lex] je poimenovan po branju [a legendo], ker je zapisan«); *consuetudo, quia communi est usu* (»običaj [consuetudo], ker je v skupni rabi [communi uso]«); XI. *scita quod ea plebs sciat, vel quod sciscitatur et rogatur ut fiat* (»ljudski sklepi [scita], ker jih ljudstvo pozna [sciat] ali ker je nekaj iskano [sciscere] in naprošeno, da se zgodi«); XVIII. *privilegium inde dictum, quod in privato feratur* (»privilegij je imenovan, ker se privatno uporablja«); XXIII. *testes dicti quod testamento adhiberi solent* (»priče [testes] so imenove po tem, ker so navadno prisotne pri oporoki [testamento]«); XXIV. 2. *dictum testamentum, quia non valet nisi post testatoris monumentum* (»oporoka [testamentum] se imenuje zato, ker ne velja, dokler ni zapustnikovega [testatoris] spomenika«); 16. *cretio quasi decretio, id est decernere vel constituere* (»krecija [cretio]¹⁰⁰ je kot neke vrste odločitev, to je odločanje [decernere] ali postavitev [constituere]«); 17. *fideicommissum dictum, ut fiat quod a defuncto committitur* (»fideikomis [fideicommissum]¹⁰¹ je imenovan po tem, ker naj se zgodi, kar je bilo naročeno po pokojniku [fiat ... committitur]«); *fides dicta eo quod fiat* (»dobra vera [fides] je imenovana po tem, da se zgodi [fiat]«); 18. *pactum ... ex pace* (»pakt ... iz miru [pace]«); 20. *mandatum dictum quod olim in comisso negotio alter alteri manum dabat* (»mandat je imenovan, ker so nekoč (pri sklepanju pogodbe) drug drugemu dali roko [manum]«); 24. *emptio ... quod a me tibi sit* (»kupna pogodba [emptio], ker nekaj od mene [a me] postane tvoje [tibi sit]«); *venditio quasi venundatio, id est a nundinis* (»prodajna pogodba [venditio] po besedi *venundatio*, to je od tržnice«); 25. *donationem quasi doni actionem; dotem quasi do item* (»darilo izvedbe daru; dota od tega, ker prav tako dam«); 30. *stipulatio ab stipula* (»stipulacija od slame [stipula]«); XV. 1. *hereditas a rebus aditis* (»dediščina [hereditas] od pridobljenih [aditis] stvari«); 3. *res a recte habendo* (»stvar [res] od pravnega [recte] držanja«); *ius a iuste possidendo* (»pravica [ius] od posedovanja, ki se pravično [iuste] izvršuje«); 5. *peculium ... a pecudibus dictum* (»pekulij [peculium]¹⁰² je imenovan po živini [a pecudibus]«); 8. *caduca*

99 Izidor (Isid., *Etym.* 1.29.1–2) je o pomenu etimologije napisal naslednje: *Etymologia est origo vocabulorum, cum vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur ... Cuius cognitio saepe usum necessarium habet in interpretatione sua. Nam dum videris unde ortum est nomen, citius vim eius intellegis.* (»Etimologija je izvor besed, ko prek razlage pridemo do pomena glagola ali samostalnika ... Poznavanje etimologije besede je pogosto nujno za njeno razlago ... Kajti hitreje boš razumel pomen besede, če boš poznal njen izvor.«)

100 Krecija je bila obličen akt pridobitve dediščine.

101 Fideikomis je bila brezoblična oporočiteljeva prošnja, s katero je prosil dediča, legatarja ali fideikomisarja, da naj določeni osebi (fideikomisarju) nakloni neko posamično dajatev (ali stori-tev) ali celotno dediščino.

102 Pekulij je premoženje, ki je *de iure* veljalo za premoženje nosilca oblasti (gospodarja ali družinskega očeta), *de facto* pa je bilo v prostem upravljanju sužnja ali osebe pod oblastjo.

inde dicitur, quia eius heredes ceciderunt (»zapuščena dediščina [caduca], ker so njeni dediči umrli [ceciderunt]«); 15. *usura ... ab usu aeris crediti nuncupata* (»obresti [usura] so imenovane po uporabi [usu] denarja«); 17. *precarium quia prece aditur* (»prekarij [precarium], ker je pridobljen na prošnjo [prece]«); 18. *mutuum appellatum est quia id, quod a me tibi datur, ex meo tuum fit* (»posojilo [mutuum] je imenovano po tem, ker je to, kar je od mene dano tebi [a me], iz mojega postalo tvoje [tuum]«); 19. *depositum ... quasi diu positum* (»shranjevalna pogodba [depositum] je, kot da bi bilo dolgo deponirano«); 31. *mancipatio dicta est quia manu res capitur* (»mancipacija¹⁰³ je imenovana po tem, ker je stvar vzeta v roke [manu capitur]«); 35. *commercium dictum a mercibus* (»pravica do trgovanja [commercium] je imenovana po blagu [a mercibus]«).

Lahko si predstavljamo, da so bile Izidorjeve *Etimologije* spričo vsem razumljivega jezika propedevtično branje slehernega srednjeveškega pravnika.¹⁰⁴ Njihovega vpliva ne zaznamo le v delih posvetnih glosatorjev,¹⁰⁵ temveč tudi v kanonističnih delih, zlasti Gracijanovem dekretu.¹⁰⁶ In čeprav jih je Mommsen spričo pomanjkljive sistematike ter hudomušne naivnosti označil za surovo in neurejeno besedilo, ki – še zlasti na pravnem področju – ne more imeti nobene teže,¹⁰⁷ ostajajo pomemben prežitek antičnega etimologiziranja.

Funkcije etimologije v pravni literaturi

Didaktična funkcija

Antična etimologija je bila tudi v pravnih besedilih zakladnica kulturnega spomina, »repozitorij kulturne informacije«. ¹⁰⁸ Ali neka beseda v resnici izvira iz pogosto zamišljene besede, sploh ni bilo bistveno. ¹⁰⁹ Cilj etimologije je bil ustvariti mnemotehnično konstrukcijo pomena besede, ki bi poslušalca oz.

103 Mancipacija je bil oblični pravni posel, s katerim je nekdo pridobil lastninsko ali drugo oblastno pravico nad stvarjo ali osebo.

104 Vinogradoff, *Roman Law in Mediaeval Europe*, 28–29. Curtius, *European Literature and the Latin Middle Ages*, 496, je Izidorjeve *Etimologije* opisal kot »the basic book of the entire Middle Ages«.

105 Srednjeveški juristi – glosatorji – so po antičnem zgledu etimologizirali tudi osebna imena. Glosator Akurzij je svoje ime pojasnjeval s tem, da s svojim ustvarjanjem razsvetljuje temočnost civilnega prava (*Accursius ... quia accurit et succurit contra tenebras iuris civilis*). Kantorowicz, *Studies in the Glossators of the Roman Law*, 123; o tej priljubljeni obliki srednjeveškega etimologiziranja, ki izraža iz prepričanja, da je *nomen* tudi *omen*, gl. Curtius, *European Literature and the Latin Middle Ages*, 495 ss.

106 *Distinctio 3 capitulum 3* Gracijanovega Dekreta: *Quid sit privilegium. Privilegia sunt leges privatorum, quasi private leges. Nam privilegium inde dictum est, quod in privato feratur.* (»Kaj je privilegij? Privilegiji so zakoni zasebnikov kot nekakšni zasebni zakoni. Privilegij je namreč imenovan zato, ker ureja zasebne zadeve.«) (= Isid., *Etym.* 5.18).

107 *Quod ut rudis indigestaque est moles ... ita in eis partibii, quae ad ius pertinent, omni caret iudicio.* (Bruns, *Fontes II*, 79 ss.)

108 Sluiter, »Ancient Etymology: A Tool for Thinking«, 918.

109 Lobeck, *Graeci Sermonis Elementa*, 149.

bralca glasovno spominjala na bistvo pravnega instituta.¹¹⁰ To je bilo še toliko bolj pomembno v srednjeveški Evropi, ko je bilo treba abstraktne pravne pojme približati govorcem, ki jim latinščina ni bila materni jezik.¹¹¹ Srednjeveški in novoveški juristi so zato etimologijo šteli za aluzijo (namig).¹¹² V nadaljevanju si oglejmo nekaj najznačilnejših pravniških »didaktičnih« etimologij.¹¹³

Fundamentum autem est iustitiae fides, id est dictorum conventorumque constantia et veritas. Ex quo quamquam hoc videbitur fortasse cuiquam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt, unde verba sint ducta, credamusque, quia fiat quod dictum est, appellatam fidem.

Temelj pravičnosti pa je dobra vera, to je resnica in zvestoba dani obljubi in dogovorom. In zato lahko sledimo stoikom, ki so skrbno ugotavljali etimologijo besed. In lahko jim verjamemo, da je dobra vera (*fides*) tako imenovana, ker naj se zgodi, kar je bilo obljubljeno (*fiat quod dictum est*).

(Cicero, *De officiis* 1.23)

Ciceronovo etimologiziranje besede *fides* (zvestoba, poštenje, dobra vera) ima poseben pomen za evropsko pravno tradicijo. V koncizni misli je uspelo Ciceronu, eruditskemu poznavalcu prava,¹¹⁴ izraziti bistvo načela, ki še danes ostaja temeljni smerokaz interpretacije v civilnem pravu.¹¹⁵

Značilna primera didaktične funkcije sta tudi etimologiji nezakonskega otroka (*spurius*) in posojila (*mutuum*). Po znani pravni domnevi je oče otroka tisti, na kogar kaže zakonska zveza (*pater vero is est, quem nuptiae demonstrant*).¹¹⁶ Če zakonska zveza (*matrimonium iustum*) ni bila (veljavno) sklenjena, je bil otrok spočet na podoben način, kot teče razmnoževanje v rastlinskem svetu: namreč »s *sporami*« (semeni, gr. σπορά), ki jih naključno, brez vsakega reda, raznaša veter. Zato so bili nezakonski otroci (*spurii*) tisti, ki so bili »raztreseni« (gr. σποράδην »raztreseno« iz ἡ σπορά »seme«).

110 Podobno didaktično vlogo so imeli srednjeveški mnemonični verzi, denimo heksameter *rés habilis titulús fidés posséssio témpus*, s katerim si je študent hitreje zapomnil predpostavke priposestevovanja, ali *iudex, iudiciúm, clerus, connubia, crimen*, ki našteva vsebino petih knjig cerkvene kodifikacije *Liber Extra* (1234). Upoštevati je namreč treba, da se je od juristov pričakovalo, da so (vsaj določene dele) zbirke *Corpus iuris civilis* znali na pamet; o tem Stolleis, *Margarethe und der Mönch, Rechtsgeschichte in Geschichten*, 111 ss.

111 Loschiavo, »Isidore of Seville«, 2.

112 *Allusio autem solam respicit vocabuli interpretationem. Igitur probabilem potius, quam necessariam facit probationem.* (»Namig pa se nanaša na samo razlago besede. Zato dela dokazovanje bolj verjetno kot pa nujno.«) (Oldendorp, *Topicorum legalium*, 91.)

113 Sanio, *Varroniana*, 266, op. 398.

114 Kljub izjemnemu pomenu Ciceronovih pravnih besedil, pri katerih – v nasprotju s pravniškimi spisi – odpade dvom o njihovi pristnosti, jih moramo zaradi pogosto poudarjenega govorniškega patosa nujno jemati *cum grano salis*; prim. Kranjc, »Ius est ars boni et aequi«, 381.

115 »Rimska etimologija besede *fides* ... podaja, čeprav je naivna, bistveno vsebino: vezanost na besedo.« (Krek, *Obligacijsko pravo*, 272.)

116 Paul. D. 2.4.5.

[N]am et hi patrem habere non intelleguntur, cum is et incertus sit, unde solent »spurii« filii appellari vel a Graeca voce quasi σποράδην concepti vel quasi »sine patre« filii.

[N]amreč zdi se, da ti nimajo očeta, ker je ta nedoločen in od tod so jih imenovali *spurii* ali iz grščine, kot da bi bili razpršeno zaplojeni ali sinovi »brez očeta«.

(Gaius, *Gai institutionum commentarii quattuor* 1.64)

Posojilo (*mutuum*),¹¹⁷ edini realni kontrakt s stvarnopravnim učinkom, jurist Gaj izvaja iz besedne igre »moj – tvoj« (*meum tuum*): *quod ita tibi a me datum est, ex meo tuum fiat*.¹¹⁸ Ta razlaga je bila posebej priljubljena tudi med poznejšimi juristi:

Appellata est autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit: et ideo, si non faciat tuum, non nascitur obligatio.

Poimenovana je dajatev posojila od tega, ker nekaj mojega postane tvoje: in zato, če to stvari ne naredi za tvoje, obveznost (iz posojila) ne nastane.

(Paulus, *Digesta* 12.1.2.2)

Mutuum je po etimološki izpeljavi lahko le tista pogodba, pri kateri je nekaj izročeno tako, da iz mojega postane tvoje. Uporaba etimologije daje smiselne rezultate le, če jo razumemo v negativnem smislu: za posojilo ne gre, če nekaj »tvojega« ne postane »moje«. Pozitivnega sklepa, da bi bilo posojilo »vse, kar iz tvojega postane moje« posojilo, pa iz navedene etimologije ni mogoče izpeljevati. Pri darilu in prodaji (ob hkratni izročitvi) redno preide lastninska pravica na obdarjenca oz. kupca, pa vendarle pri tem ne gre za posojilo, saj se kavza (gospodarski namen pogodbenih strank) posojila, prodaje in darile seveda razlikuje, kar je lepo ubesedil humanist Zasius:

Prima regula: Ab interpretatione ad rem interpretatam affirmatiue non sumitur argumentum: vt, non sequitur de meo est factum tuum, ergo est mutuum: quia ex donatione etiam potest fieri de meo tuum. Sic non sequitur, est mentis testatio, ergo est testamentum: quia codicillus est etiam mentis testatio, & tamen non est testamentum. (Zasius, *Lecturae*, 95)

Prvo pravilo: iz razlage stvari, ki se razlaga, se ne povzema pozitivnih argumentov, ker iz tega, da nekaj postane iz mojega tvoje, ne sledi, da gre za posojilo, kajti tudi na podlagi darila lahko nekaj iz mojega postane tvoje. Tako tudi ne sledi,

117 Kot ugotavljajo novejšje študije, izvira beseda *mutuum* iz pridevnika »vzajemen« (*mutuus*, -a, -um). Gl. tudi Var., *De ling. lat.* 5.179: *Si datum quod reddatur, mutuum*. Izvor posojila gre nareč iskati v vsakodnevnih »prijateljskih« posojilih (t. i. Freundschaftsdarlehen), ki jih niso razumeli kot kapitalske naložbe, temveč kot altruistično pomoč nelikvidnemu prijatelju (*officium amici*). Zimmermann, *The Law of Obligations*, 155, op. 13; Kelly, »A Hypothesis on the Origin of »mutuum«, 15.

118 Gai. 3.90.

da je vse, kar je »pričanje (izjava) o namenu« (*testatio mentis*), tudi oporoka (*testamentum*): ker je tudi kodcil »pričanje (izjava) izjava o namenu«, pa vendar ni oporoka.

(Zasius, *Lecturae*, 95)

Dogmatični pomisleki sicer priljubljeni pravniški etimologiji¹¹⁹ niso jema-li mnemotehnične oziroma pedagoške vrednosti.¹²⁰

Kot zadnji primer didaktične funkcije navedimo besedo »oporoka« (*testamentum*). Ulpijan jo izvaja iz *contestatio*, kar lahko pomeni sklic prič oz. izvršitev pravnega dejanja pred pričami. Priče se potemtakem zberejo, da slovesno poslušajo misel zapustnika, ki bo obveljala po njegovi smrti.¹²¹ Poudarjanje prič pri napravi oporoke je razumljivo, če pomislimo, da je bila njihova navzočnost vsaj v klasičnem pravu bistvena oporočna formalnost.¹²²

Historizirajoča funkcija

Ohranjanje zgodovinskega izročila je bilo za Rimljane posebna vrednota.¹²³ Zakonik dvanajstih plošč, najstarejši posredno ohranjeni pravni vir rimskega prava, do Justinijanove kodifikacije ni bil uradno odpravljen. V klasični dobi rimskega prava pa so bile njegove formalno še vedno zavezujoče norme nerazumljive že spričo zastarelega besedišča.¹²⁴ Slovnice, ki so razlagali pomen starih izrazov, so imeli pri pravni argumentaciji pomembno vlogo. V izjemnih primerih pa so – *ex privata diligentia* – njihovo poslanstvo prevzeli juristi.

119 Prim. Cels. D. 12.1.32: *quia pecunia mea ad te pervenit* (»ker je moj denar prišel k tebi«). Afr. D. 17.1.34 pr. na podoben način omenja pretvorbo depozita v kredit pri nepravilni shranjevalni pogodbi (*depositum irregulare*): *si pecuniam apud te depositam convenerit ut creditam habeas, credita fiat, quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiunt*. (»Če je bilo dogovorjeno, da se denar, ki je bil pri tebi položen, da bi ga imel kot posojenega, postane posojen, ker tedaj novci, ki so bili moji, postanejo tvoji.«)

120 Giuffrè poudarja »una etimologia, questa, che ha fatto sorridere generazioni di lettori, perché ingenuamente basata su una assonanza ... rifletteva una tendenza di certo pensiero giuridico romano a rappresentarsi in corpositi termini lato sensu economici gli atti ed i rapporti presi in considerazione sotto il pensiero giuridico«. Navedek po Bramante, *Il mutuum nell'esperienza giuridica romana*, 7, op. 14. Niederländer, »Die Entwicklung des *furtum*«, 259, etimologijo besede *furtum* opiše kot »in ein etymologisches Gewand gekleidete Merkverschen«.

121 Gell., N. A. 7.12: »[T]estamentum« ... a »testatione« productum; UE 20.1: *Testamentum est mentis nostrae contestatio, in id solemniter factum, ut post mortem nostram valeat*. (»Oporoka je pričanje o našem namenu, ki je svečano izvršeno, da bi obveljalo po naši smrti.«) Prim. Mod. D. 28.1.1. Schulz, *Classical Roman Law*, 239, je do te razlage kritičen, saj trdi, da se koren *testat-* nanaša na *testatorja*, ne na priče (*testes*). Zato *testamentum* tudi pomeni nekaj, kar potrjuje, kaže, dokazuje, razglaša: »*Testator* is a person who declares and not a witness.«

122 O oporočnih formalnostih, zlasti o pomenu prič pri vseh rednih oblikah oporok, gl. npr. Rüfner, »Testamentary formalities«, 2–26.

123 Prim. Cic., *De re publ.* 5.1: *Moribus antiquis res stat Romana virisque*. Schulz, *Principles of Roman Law*, 100: »Tradition is a great power in Roman life.«

124 Schulz, *History of Roman Legal Science*, 187.

Olim enim mortuo patre familias inter suos heredes quaedam erat legitima simul et naturalis societas quae appellabatur *ercto non cito*, id est dominio non diviso: *erctum* enim dominium est, unde *erus dominus* dicitur: *ciere* autem dividere est: unde *caedere* et *secare* (et *dividere*) dicimus.

Nekoč je po očetovi smrti med njegovimi *heredes* (dediči) nastala določena skupnost, ki je bila sočasno zakonita in naravna, imenovana *ercto non cito*, to je »nedeljena lastnina«. *Erctum* namreč pomeni lastnina, iz česar se izpelje *erus* (lastnik); glagol *ciere* pa pomeni deliti. Zato pravimo, da *caedere* (razdeliti) razumemo tako v smislu »sekati« [secare] kakor tudi v smislu »deliti« [dividere].

(Gaius, *Gai institutionum commentarii quattuor* 3.154a)

Ime starodavne dediščinske skupnosti – *ercto non cito* – številnim rimskim juristom v 2. stol. po Kr. ni več veliko povedalo, čeprav je odsevalo v poimenovanju dediščinske delitvene tožbe (*actio familiae (h)erciscundae*).¹²⁵ Razlaga jurista Gaja, ki jo je vnesel v svoj pravni učbenik Institucije (*Gaii Institutiones Iuris Civilis Commentarii Quattuor*) je bila za pravni pouk nepogrešljiva. Odseva juristovo zanimanje za pravno zgodovino, kar lepo ubesedi že v predgovoru h komentarju Zakonika dvanajstih plošč: »[K]ot ni mogoče kositi z umazanimi rokami, se tudi civilnega prava ni mogoča lotiti brez poznavanja njegove zgodovine« (Gai. D. 1.2.1.). Gajeve zavzetosti za pravnozgodovinska in jezikoslovna vprašanja pa – razen na jurista Pomponija¹²⁶ – ni mogoče posploševati tudi na druge rimske juriste. Gelij pripoveduje, da se je nekoč med učenjaki vnela razprava o tem, koga vse označuje izraz »proletarec« (*proletarius*). Ker je to besedo vseboval tudi Zakonik dvanajstih plošč, se je Gelij o njenem pomenu odločil povprašati jurista. Ta mu je začudeno odvrnil, da odgovarja le na pravna, ne pa na slovnična vprašanja. Gelij mu je očitajoče pripomnil, da bi moral prav zato, ker je jurist, biti seznanjen tudi s pomenom izraza v sicer res starodavnem pravnem viru.¹²⁷ Juristu pa se je zdelo, da pravnozgodovinsko znanje ni bilo več v domeni pravnikov – ti se namreč ukvarjali le s tistimi izrazi, ki jih vsebuje veljavno pravo.¹²⁸

125 Gl. Babusiaux, *Wege zur Rechtsgeschichte*, 85–87.

126 Gl. npr. Pomp. D. 1.2.2.2, kjer pojasnjuje, da je Romul rimsko ljudstvo razdelil na 30 delov – kurij, beseda *curia* pa naj bi izhajala od skrbi (lat. *cura*), ki jim jo je posvečal Romul. »Legal history remained a closed book« (Schulz, *History of Roman Legal Science*, 134). O pionirski naravi Pomponijevih historičnih vključkov v pravniške spise gl. Id., 169, in navedek na 171: »It was in any case a pioneer work in juristic literature, but it remained an isolated phenomenon, legal history being a meal that Roman jurisprudence could not swallow.« O Pomponijevemu zgodovinopisju gl. Sanio, *Varroniana*, pass., in Nörr, »Pomponius«, 501–507.

127 Gell., N. A. 16.10.2–4: *Tum ibi quaeri coeptum est, quid esset proletarius. Atque ego aspiciens quempiam in eo circulo ius civile callentem, familiarem meum, rogabam, ut id verbum nobis enarraret, et, cum illic se iuris, non rei grammaticae peritum esse respondisset, »eo maxime« inquam »te dicere hoc oportet, quando, ut praedicas, peritus iuris es«.*

128 Gell., N. A. 16.10.8: *Sed enim cum »proletarii« et ... evanuerint omnisque illa duodecim tabularum antiquitas nisi in legis actionibus centumviralium causarum lege Aebutia lata consopita sit, studium scientiamque ego praestare debeo iuris et legum vocumque earum, quibus utimur.*

Pravno-politična in legitimizirajoča funkcija

Etimologija v rimskih virih često nastopa tudi v funkciji osmišljanja in apologetike nekaterih težje doumljivih družbenih zakonitosti.¹²⁹

Znano je, da so pod vplivom stoiške šole, ki je poudarjala enakost vseh ljudi,¹³⁰ vzniknile kritike sužnjelastništva. Čeprav so se rimski juristi načelno zavedali, da je suženjstvo nasprotno naravnemu pravu,¹³¹ jih to ni podžgalo k prespraševanju o njegovi morebitni ukinitvi. Ideja, da pozitivnemu pravu, ki nasprotuje naravnemu pravu, ne bi bilo dopustno slediti, je bila rimski pravni misli tuja. Kljub temu pa so se tudi rimski juristi znašli v zadregi, ko so morali upravičiti institut, ki je bil nasproten naravnemu pravu. Florentin se je znašel tako, da je z etimološkim argumentom upravičil odkmik od naravnega prava:

Servi ex eo appellati sunt, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.

Sužnji [servi] se imenujejo zato, ker poveljniki ujetnike prodajo ter jim s tem rešijo [servare] življenje in jih ne ubijejo.¹³²

(Florentinus, *Digesta* 1.5.4.2)

Suženjstvo je po Florentinovem fragmentu torej odsev vladarjeve blagohotnosti. Njej gre zasluga, da so vojne ujetnike raje prodajali kot sužnje in jih s tem »ščitili« (*servare*), kot pa da bi jih usmrtili. Čeprav je mnogo bolj očitna povezava z glagolom »služiti« (*servire*), je Florentin tovrstno zvezo zavestno odklonil. Tej legitimizirajoči etimološki funkciji¹³³ je sorodna

129 »Etymology is traditionally a legitimizing device« (Herzfeld, *Anthropology Through the Looking-Glass*, 23).

130 Ulp. D. 50.17.32: *Quod attinet ad ius civile, servi pro nullis habentur: non tamen et iure naturali, quia, quod ad ius naturale attinet, omnes homines aequales sunt.* (»Kar zadeva *ius civile* so sužnji ničje stvari, ne pa po naravnem pravu, ker so po naravnem pravu vsi ljudje enakopravni.«)

131 Flor. D. 1.5.4.1; Ulp. 50.17.32. Tomaž Akvinski je suženjstvo kot ustanovo človekovega prava (*lex humana*) legitimiral s sklicevanjem na izvorni greh: I^a q. 96 a. 4 arg. 2: *Sed hominem subesse homini, introductum est in poenam peccati* (»Kot kazen za greh je bilo uvedeno, da je človek podrejen človeku«); I^a–IIae q. 94 a. 5 ad 3: *Et hoc modo communis omnium possessio, et omnium una libertas, dicitur esse de iure naturali, quia scilicet distinctio possessionum et servitus non sunt inductae a natura, sed per hominum rationem, ad utilitatem humanae vitae. Et sic in hoc lex naturae non est mutata nisi per additionem.* (»In na ta način je posest, ki je bila prej od vseh, ter vsem skupna svoboda, za katero se pravi, da obstaja po naravnem pravu, ker namreč razločevanje posesti in suženjstvo nista ustvarjena po naravi, temveč zaradi človekovega razuma, v korist človeškemu življenju. In tako se naravni zakon ni spremenil, razen z dodajanjem.«)

132 Prevod po Kranjc, *Rimsko pravo*, 267. Pri tem gre za enega redkih mest redkih primerov, kjer rimski jurist prizna, da naravno pravo odstopa od prava narodov (*ius gentium*). Prim. Tryph. D. 12.6.64: *[U]t enim libertas naturali iure continetur et dominatio ex gentium iure introducta est.* (»[K]ot je namreč svoboda del naravnega prava in je bila nadvlada vpeljana po pravu narodov.«) Flor. D. 1.5.4.1: *Servitus est constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subicitur.* (»Suženjstvo je ustanova prava narodov, zaradi katere je nekdo proti svoji naravi podrejen tujemu gospostvu.«) O tem Kranjc, »Zametki naravnega prava«, 154.

133 Babusiaux, »Funktionen der Etymologie in der juristischen Literatur«, 45.

tudi pravnopolitična funkcija, ki jo ilustrira Labeonova etimologija besede »sestra«:

Labeo Antistius iuris quidem civilis disciplinam principali studio exercuit et consulentibus de iure publice responsitavit; set ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit et in grammaticam sese atque dialecticam litterasque antiquiores altioresque penetraverat Latinarumque vocum origines rationesque perculluerat eaque praecipue scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos utebatur. Sunt adeo libri post mortem eius editi, qui posteriores inscribuntur, quorum librorum tres continui, tricesimus octavus et tricesimus nonus et quadragesimus, pleni sunt id genus rerum ad enarrandam et inlustrandam linguam Latinam conducentium. Praeterea in libris, quos ad Praetoris edictum scripsit, multa posuit pariter lepide atque argute reperta. Sicuti hoc est, quod in quarto ad edictum libro scriptum legimus: »Soror,« inquit, »appellata est, quod quasi seorsum nascitur separaturque ab ea domo, in qua nata est, et in aliam familiam transgreditur.

Antistij Labeo je s posebnim zanimanjem gojil študij civilnega prava in javno svetoval tistim, ki so se z njim posvetovali o pravnih vprašanjih; prav tako mu niso bile neznane druge svobodne umetnosti, poglobljeno se je ukvarjal s slovnico in dialektiko, pa tudi z starejšo in zahtevnejšo literaturo. Poznal je tudi izvor in nastanek latinskih besed in je to znanje uporabljal zlasti pri reševanju številnih zapletenih pravnih vprašanj. Po njegovi smrti so izšla njegova dela z naslovom *Posteriores*, od katerih so tri knjige, osemintrideseta, devetintrideseta in štirideseta, polne tovrstnih spoznanj, namenjenih razlagi in prikazu latinskega jezika. Poleg tega je v knjige, ki jih je napisal o pretorskem ediktu, vključil številna spoznanja, med katerimi so nekatera od njih posebej lepa in duhovite. Takšna je ta, ki jo najdemo zapisano v četrti knjigi k ediktu: »sestra« (*soror*), pravi, »se tako imenuje zato, ker se tako rekoč rodi 'zunaj' (narazen) in ločeno od doma, v katerem je bila rojena, da bi prešla v drugo družino.«

(Gellius, *Noctes Atticae* 13.10)

Labeo je z navedeno razlago utemeljeval nauk, da gre že po naravnem pravu (ki odseva v »naravnem pomenu« besede) pričakovati, da se hči (oziroma sestra) loči od očetove (bratove) pravne skupnosti in vstopi v novo – možovo pravno skupnost.¹³⁴ To se je zgodilo ob sklenitvi zakonske zveze, ko se je (v primeru prvotno prevladujoče oblike zakonske zveze »*in manu*«) očetova *patria potestas* pretvorila v možev *manus*.¹³⁵ Labeonova etimologija utegne biti zvezana tudi z ženitnimi reformami avgustejske dobe, ki so skušale Rimljanke spodbuditi k sklenitvi zakonske zveze in s tem k večji rodnosti.¹³⁶ Labeo z eti-

134 Prim. Sluiter, »Ancient Etymology: A Tool for Thinking«, 921.

135 Prim. Gai. D. 4.51: *Capitis minutio est status permutatio*.

136 O zakonih *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, *Lex Pappia Poppea* in *Lex Iulia caduciarum* gl. Field, »The Purpose of the Lex Iulia Et Pappia Poppaea«, zlasti 403 ss; Schulz, *Classical Roman Law*, 105–108.

mologijo pokaže, da civilnopravni ukrepi, ki so uvajali sankcije za neporočene državljane, zgolj sledijo naravnopravnim pravilom.¹³⁷

Podobno zasleduje pravnopolitični cilj tudi etimologija besede »varuštvo« (tutela):

Tutores autem sunt qui eam vim ac potestatem habent, exque re ipsa nomen ceperunt: itaque appellantur tutores quasi tutores atque defensores, sicut aeditui dicuntur qui aedes tuentur.

Varuhi pa so tisti, ki imajo to moč in oblast, po kateri so tudi dobili ime, zato se varuhi imenujejo *tutores* kot neke vrste zaščitniki [tutores] in branitelji, kakor so tisti, ki ščitijo templje [aeditui], imenovani zaščitniki templjev [aedes].

(Paulus, *Digesta* 26.1.1.1)

Jurist Pavel izvaja besedo »varuh«, *tutor*, iz latinskega glagola *tueri* (varovati, ščititi). Varuh lahko ustrezno opravlja funkcijo le, če je sposoben najprej poskrbeti zase. Zato za varuha ni mogel biti postavljen tisti, ki je nem ali gluh. Nemi namreč ni mogel izvršiti avtorizacije, ki je predpostavljala posebno besedno obličnost v smislu izreka predpisanih besed (npr. *actor fis? auctor fio*).¹³⁸

Dogmatična funkcija

Doslej smo izhajali iz prepričanja, da so juristi z etimologijo *ex post* razlagali že utečene pravne institute. Vprašanje pa je, ali je lahko etimološki argument imel sam po sebi takšno moč, da je krojil dogmatično strukturo pravnega instituta. Če parafraziram Jheringa: ali so bila tudi poimenovanja tista, ki so jih juristi »med sabo oplajali, da bi iz njih ustvarjali nove dogmatične dogmatične tvorbe«?¹³⁹ Chevreaueva meni, da etimologija v pravniških virih ni bila zgolj govorniški okras ali historizirajočim namenom služéča uvodna floskula.¹⁴⁰ V

137 Vprašali bi se lahko, zakaj Labeo ne povezuje besede »soproga« (*uxor*) z besedo *seorsum* (narazen). Odgovor je preprost: *definiens in definiendum* mora nujno povezovati glasovna vez (Ceci, *Le etimologie*, 51: »[L]a traccia fonetica della parola primitiva«), ki je med besedama *uxor* in *seorsum* ni.

138 Paul. D. 26.1.1.2.

139 »Durch Combination der verschiedenen Elemente kann die Wissenschaft neue Begriffe und Rechtssätze bilden; die Begriffe sind productiv, sie paaren sich und zeugen neue« (Jhering, *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, 29).

140 Angleški sodnik Edward Coke (1552–1634) je bil glede vloge etimološkega argumenta v sodbah precej zadržan: »Concerning the reason drawn from the etymologies ... etymologies are too weak and too light for Judges to build their judgments upon: for *saepenumero ubi proprietates verborum attenditur, sensus veritatis amittitur*: and yet when they agree with the judgment of law, Judges may use them for ornaments«; Calvin's Case (= Case of the Postnati, 1608, 7 Coke Reports 1a at 27b; 77 E.R. 379 at 411). Coke je latinski rek povzel po X. 5.40.8: *Propterea, si prolixam epistolam meam ad interpretandum accipere te fortasse contigerit, rogo, non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferri, quia plerumque, dum proprietates verborum attenditur, sensus veritatis amittitur*. (»Če se boš morda lotil razlage mojega prijaznega pisma, te zato prosim, da ne prestavljaš besede iz besede, temveč smisel iz smisla, ker se pogosto zgodi, da se, ko se pazi na pomen besed, izgubi resnični pomen [dob.: smisel resnice].«) Prim. tudi Cic., *Opt. Gen.* 5.14, in Hier., *Epist. LVII Ad Pamm.* 5 (= PL XXII, 571).

določenih kontekstih je igrala aktivno jezikovno vlogo ter imela s tem tudi performativno razsežnost.¹⁴¹ Oglejmo si nekaj primerov, kjer bi etimologija utegnila zaznamovati zasnovo posameznega instituta.

a) *Puberes*

Ena najbolj znanih kontroverz med Sabinijanci in Prokulijanci, predstavniki dveh vodilnih pravniških krogov,¹⁴² se je nanašala na vprašanje, kdaj je mogoče človeka šteti za doraslega. Sabinijanci so predlagali telesni pregled (*inspectio corporis*), ki bi v vsakem posamičnem primeru pokazal, ali je posameznik že spolno zrel.¹⁴³ Prokulijanci pa so zastopali praktično stališče, da naj za doraslega obvelja deček z dopolnjenim štirinajstim in deklica z dopolnjenim dvanajstim letom starosti. Sabinijance je pri njihovem stališču, ki ni trpel posploševanj, utegnila voditi etimologija besede *pubes* (= tisti, ki je sposoben nositi orožje), ki so jo izvajali iz *pubertas* (spolna zrelost):

Puberem autem Sabinus quidem et Cassius ceterique nostri praeceptores eum esse putant, qui habitu corporis pubertatem ostendit, id est eum qui generare potest.

Za polnoletnega [*puberes*] pa so šteli Sabin, Kasij in drugi naši učitelji tistega, ki je kazal polnoletnost [*pubertas*] z značilnostmi svojega telesa, tj. tistega, ki lahko spočne otroka.¹⁴⁴

(Gaius, *Gai institutionum commentarii quattuor* 1.196)

b) *Occidere*

Akvilijski zakon, plebiscit iz leta 287 pr. Kr., je urejal delikt poškodovanja tuje stvari (*damnum iniuria datum*), med katere šteje tudi uboj ali poškodovanje tujega sužnja. Zakonsko besedilo¹⁴⁵ je v prvem poglavju, ki je urejalo uboj sužnja, vsebovalo besedo *occidere*, tj. »ubiti«.¹⁴⁶ Beseda »ubiti« je po mnenju ju-

141 Chevreau, »Etymologie juridique«, 45. Kot poudarja Škrubej, »Diahrona pomenska stabilnost«, 256–257, po teoriji govornih dejanj potencialne vplivajske vloge oz. po Austinu »ilokucijske« sile nimajo zgolj klasične eksplicitne performativne izjave (npr. »obljubljam«, »odpovedujem se«), temveč tudi zatrjevani izreki, ki jih izreka s strani konkretne skupnosti pooblaščen oseba. Bourdieu, *Language and Symbolic Power*, 106, o tem zapiše: »The word or, a *fortiori*, the *dictum*, the proverb and all the stereotyped or ritual forms of expression are programmes of perception and different, more or less ritualized strategies for the symbolic struggles of everyday life, just like the great collective rituals of naming or nomination ... imply a certain claim to symbolic authority as the socially recognized power to impose a certain vision of the social world.« Če in ko je jurist etimologiziral, še posebej, kadar mu je bil podeljena pravica podeljevati pravne nasvete s cesarsko avtoriteto (*ius respondendi ex auctoritate principis*), je dosegal performativne učinke.

142 O tem gl. Kranjc, *Rimsko pravo*, 119–120.

143 Več o tem gl. Kambič, »Tutela impuberum«, 121–122, zlasti op. 33.

144 Prevod po Kranjc, *Rimsko pravo*, 293–294; prim. tudi *Fest.* 217 in 250.

145 Gl. rekonstrukcijo besedila pri Bruns, *Fontes* 1. 45. Več o tem zakonu Kambič, »Določanje odškodnine«.

146 Gai. D. 9.2.2 pr.: *Ut qui servum servamve alienum alienamve quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit.* (»Če kdo protipravno ubije tujega sužnja ali tujo sužnjo oziroma tujo štirinožno čredno žival.«) Prevod po Kranjc, *Rimsko pravo*, 720.

rista Julijanova pomenila, da nekdo komu povzroči smrt.¹⁴⁷ Julijan je besedo *occidere* izvajal iz besede »udariti, potolči« (*caedere*) oziroma iz poboja, umora (*caedes*).¹⁴⁸ Iz te etimološke opazke pride do ugotovitve, da lahko po prvem poglavju Akvilijskega zakona odgovarja le tisti, ki je »s silo ... lastnoročno povzročil smrt«, torej le z neposredno telesno povzročitvijo. Tudi po Ulpianu oziroma Labeonu je glagol *occidere* pokrival le tiste primere ubojev, pri katerih je bila fizična sila uporabljena neposredno.¹⁴⁹ Dejanski stan konkretizirata takole: komu je prerezan vrat ali je bil zaduščen, vržen (s pečine) ali pobit s skalo, gorjačo, kamnom oziroma drugim podobnim orožjem.¹⁵⁰ Povzročitev smrti, ki torej ni zvezana s čutno zaznavno silo, temveč z golo opustitvijo, ni bila iztožljiva s tožbo iz akvilijskega zakona.¹⁵¹ Pravnega sredstva po civilnem pravu pa tožnik v primeru posredne povzročitve – bržkone zaradi etimoloških razlogov – sprva ni imel. Pretorsko pravo je civilno pravo dopolnilo tako, da je v primerih posredne povzročitve škode oz. sužnjeve smrti tožnik smel tožiti z analogno (*actio utilis ad exemplum legis Aquiliae*) ali s tožbo na podlagi dejanskega stanja (*actio in factum*).¹⁵²

c) *Damnum*

Damnum et damnatio ab ademptione et quasi deminutione patrimonii dicta sunt.

Škoda [*damnum*] in obsodba [*damnatio*] izhajata iz odvzema [*ademptione*], ker gre tako rekoč za zmanjšanje premoženja [*deminutione patrimonii*].

(Paulus, *Digesta* 39.2.3)

147 Iul. D. 9.2.51 pr.: *Occidisse dicitur vulgo quidem, qui mortis causam quolibet modo praeuit.* (»Ubiti na splošno pomeni, da je nekdo na kakršenkoli način povzročil smrt.«)

148 Iul. D. 9.2.51 pr.: *[S]ed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi et quasi manu causam mortis praeuisset, tracta videlicet interpretatione vocis a caedendo et a caede.* (»[P]o zakonu *Lex Aquilia* pa se šteje, da odgovarja samo tisti, ki je s silo in tako rekoč lastnoročno povzročil smrt, pri čemer se izvaja beseda iz udariti, potolči in iz poboja, umora.«) (Kranjc, *Rimsko pravo*, 118). Akvilijski zakon je torej izrecno urejal primere škode, ki je telesu povzročena s telesom, tj. *damnum corpore corpori datum*, ne pa t. i. posredno povzročene škode.

149 Ulp. D. 29.5.1.17: *Occisorum appellatione eos contineri labeo scribit, qui per vim aut caedem sunt interfecti.* (»Labeo je odpisal, da kot ubite razumemo tiste, ki so bili pokončani s silo ali pobjem.«) Gl. tudi Ulp. D. 9.2.7.6.

150 Ulp. D. 29.5.1.17.

151 Gre zlasti za opustitvena izvršitvena ravnanja (npr. izstradanje, podhladitev), gl. navedbo značilnih mest pri Kaser, *Das römische Privatrecht*, 519, in Kranjc, *Primeri iz rimskega prava*, 267, primeri 815–819.

152 Ulp., D. 9.2.7.6. Kaser, Knüttel in Lohsse, *Römisches Privatrecht*, 316, r. št. 15, domnevajo, da je na razlikovanje med posredno in neposredno vzročnostjo vplivala misel grškega govornišva. Honorarnopravni tožbi sta bili za razliko od civilne akvilijske tožbe, ki je bila *actio perpetua*, časovno omejeni na leto dni (Paul. D. 44.7.35 pr.).

Izraza za škodo (*damnum*) in za njeno izpeljanko, namreč »obsodbo« (povzročitelja škode), tj. *damnatio*, naj bi imela skupen koren (*damn-*). Pavel zato pojasni, da je škoda poimenovana po odvzemu (*ademptio*) oz. zmanjšanju oškodovančevega premoženja (*deminutio patrimonii*). Tudi Varon piše, da *damnum* izhaja iz besede *ademptio* (odvzem), saj tisti, ki nekomu pozroči škodo, oškodovancu odvzame premoženjsko vrednost stvari.¹⁵³ Ta etimologija ima svoje dogmatične nasledke v dojemanju pravnorelevantne škode, ki se lahko izkazuje le v premoženjski sferi in ne v subjektivni (psihični) oceni nastale škode:

[I]n lege enim Aquilia damnum consequimur: et amissis dicemur, quod aut consequi potuimus aut erogare cogimur.

[P]o akvilijem zakonu zasledujemo škodo in pravimo, da se izgubi tisto, kar bi lahko tudi zasledovali oziroma bi bili prisiljeni, da izplačamo.¹⁵⁴

(Paulus, *Digesta* 9.2.33 pr.)

Premoženjska izguba po rimskem pojmovanju znaša le toliko, kolikor bi lahko oškodovanec pridobil, če bi bil poškodovano dobrino (denimo sužnja) prodal pred povzročitvijo škode. Relevantno je bilo torej le toliko, kolikor je bil suženj vreden »na splošno« in ne kolikor bi bil zanj pripravljen plačati oškodovanec.

Si servum meum occidisti, non affectiones aestimandas esse puto, ... sed quanti omnibus valeret. extus quoque Pedius ait pretia rerum non ex affectione nec utilitate singulorum, sed communiter fungi.

Če si mojega sužnja ubil, menim, da se ne sme ocenjevati posebne priljubljenosti, ... temveč kolikor bi bil vreden za vse. Tudi Pedij pravi, da se cen ne določa glede na posebno priljubljenost ali glede na korist posameznikov, temveč na splošno.¹⁵⁵

(Paulus, *Digesta* 9.2.33 pr.)

Dejstvu, da rimski juristi cene posebne priljubljenosti (t. i. *pretium affectionis*) v okviru določanja višine odškodnine niso priznavali, bi lahko potemtakem botrovala etimologija besede *damnum*.

d) *Pignus, depositum*

Etimologiji besede *pignus* (ročna zastava, zastavna pogodba) in *depositum* (shranjevalna pogodba) odpirata načelno vprašanje, ali je predmet ročne zastave in hrambe lahko premična stvar.

153 Var., *De ling. lat.* 5.176: *Damnum a demptione, cum minus re factum quam quanti constat.* (»Škoda [je imenovana] od odvzema, ker je [zaradi škode] stvari manj, kot je vredna.«)

154 O tem Kambič, »Določanje odškodnine«, 176.

155 O računanju interesa v okviru deliktne odškodninske odgovornosti gl. Kambič, »Določanje odškodnine«, 175–176.

»Pignus« appellatum a pugno, quia res, quae pignori dantur, manu traduntur. unde etiam videri potest verum esse, quod quidam putant, pignus proprie rei mobilis constitui.

Ročna zastava [pignus] je dobila ime po pesti [pugnus], ker se stvari, ki se dajejo v ročno zastavo, izročajo z roko. Zato se tudi lahko šteje, da je res, kar nekateri menijo, da se (namreč) ročna zastava v pravem smislu ustanavlja (le) na premičinah.¹⁵⁶

(Gaius, *Digesta* 50.16.238.2)

Gaj razloži, da je beseda *pignus* izpeljana iz *pugnus*, kar pomeni »pest«. Zato naj bi bili nekateri mnenja, da si je kot predmet ročne zastave kot stvarne pravice na tuji stvari mogoče predstavljati le premične stvari. To spoznanje v rimskem pravu sicer ni imelo dogmatičnih nasledkov, saj sta bili predmeta ročnozastavne pogodbe (*pignus*) lahko tako premična kot nepremična stvar. Bolj pa je zanimivo, da sodobni sistemi stvarnega prava omejujejo posestno zastavo zgolj na premičnine. Obči državljanski zakonik, švicarski in italijanski Civilni zakonik so terminološke ustreznice latinske besede *pignus* ohranili na ravni zakonskega jezika.¹⁵⁷

Vplivnejša je bila vloga etimologije pri omejitvi predmeta shranjevalne pogodbe:

Depositum est, quod custodiendum alicui datum est, dictum ex eo quod ponitur.

Shranjeno [depositum] je tisto, kar je dano drugemu v varovanje, poimenovano od tega, ker se (to, kar je shranjeno) položi [ponitur].¹⁵⁸

(Ulpianus, *Digesta* 16.3.1 pr.)

Predmet rimske in moderne hrambe je le premična stvar, saj se »položi« v fizičnem smislu le tisto, kar je mogoče premakniti. Pri tem se pojavi vprašanje, zakaj ne bi bilo mogoče shraniti tudi nepremičnine. Zimmermann ocenjuje, da so učinek po rimskem pravu vselej neodplačne nepremičninske hrambe dosegli z mandatom ali prekarijem.¹⁵⁹ Vprašanje pa je ostalo sporno med občepравниimi teoretiki. Obči državljanski zakonik je zavzel stališče, da je mogoče dati v hrambo tudi nepremično stvar,¹⁶⁰ nemški Državljanski zakonik pa je ostal pri pojmovanju, ki sledi starorimski etimologiji.¹⁶¹

156 Prevod po Kranjc, *Primeri iz rimskega prava*, 98.

157 Prim. »Handpfand«, § 448 ABGB; »Faustpfand«: Art. 884 ZGB; »Pfandrecht an beweglichen Sachen«: § 1204 BGB; »il pegno«: art. 2784 CC (it.); »le gage« art. 2333 CC (fr.); »la prenda«: art. 1864 CC (šp.).

158 Gl. tudi PS 2.12.2: *Depositum est quasi diu positum* (= Coll. 10.7.2).

159 Zimmermann, *The Law of Obligations*, 215.

160 § 960 ABGB: »Premičnine in nepremičnine se smejo dati v skrb.«

161 § 688 BGB: »Pogodba o hrambi zavezuje shranjevalca, da hrani premično stvar, ki mu jo je izročil položnik.« Enako določajo Art. 472 (švic.) OR; Art. 1766 CC (it.); Art. 1918 CC (fr.); Art. 1761 CC (šp.).

e) *Furtum*

Furtum a furvo, id est nigro dictum Labeo ait, quod clam et obscuro fiat et plerumque nocte: vel a fraude, ut Sabinus ait: vel a ferendo et auferendo: vel a Graeco sermone, qui φῶρας appellant fures: immo et Graeci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt.

Labeo pravi, da je imenovana tatvina po besedi *furvo*, to je črno, ker se zgodi na skrivaj in prikrito ter po navadi ponoči; ali pa je, kot pravi Sabin, imenovana po prevari oziroma pride od »nesti« in »odnesti«; ali pa pride iz grščine, kjer imenujejo tatove φῶρας; celo Grki so poimenovali tatove od »nositi«.¹⁶²

(Paulus, *Digesta* 47.2.1 pr.)

Tudi etimologija besede »tatvina« odpira vprašanje, ali si je mogoče predstavljati tatvino nepremične stvari. Ključni podatek ene izmed etimoloških izpeljav je, da je mogoče ukrasti zgolj tisto, kar je mogoče odnesti (*furtum* ... ἀπὸ τοῦ φέρειν). Tat (*fur*) je bil torej v rimskem pravu toliko kot »odnašalec«.¹⁶³ Kljub široki konceptiji rimske tatvine, ki se je raztezala tudi na sodobna kazniva dejanja zatajitve in goljufige, je njeno temeljno pojavno obliko tatvine, ki je v naklepni prilastitvi tuje premoženjske stvari, razodevala prav etimologija.¹⁶⁴ Beseda *furtum* je izviralala iz glagola *ferre*, grško φέρειν.¹⁶⁵ Niederländer pojasnjuje, da se je povezava med poimenovanjem (*fur*) in glagolom *ferre* sicer zabrisala in vzpostavila nova zveza s »temačnim« (*furvus*), saj naj bi bil pridevnik *furvus* pač bližje samostalniku *fur* kot glagolu *ferre*. V najstarejših obdobjih rimskega prava namreč individualna lastnina na nepremičninah ni obstajala, saj naj bi bile te v kolektivni lasti. Tudi zato zemljišča, ki je bilo od vseh, že pojmovno ne bi bilo mogoče ukrasti. Poudarjanje prvotne pomenske motivacije v smislu glagola *ferre*, ki predpostavlja premoženjsko stvar, zato ni bilo potrebno. Ko pa se je utrdilo prepričanje, da je predmet lastninske pravice lahko zemljišče, o navedeni samoumevnosti ni bilo več govora. To kaže poskus jurista Sabina, ki omenja pravico lastnika, da zakupnika, ki je zemljišče neupravičeno oz. nepoblaščno prodal, toži na podlagi tožbe iz tatvine.

162 Prevod po Kranjc, *Rimsko pravo*, 164, op. 396. Sabin je besedo *furtum* izvajal iz »goljufige« (*fraus*): Paul. D. 47.2.1 pr.: *Furtum – dictum – a fraude, ut Sabinus ait*. Razlikovanje med prevaro in tatvino je bilo dokaj neizdelano, kar kaže tudi Ulp. D. 47.2.52.22: jurist Mela je zastopal stališče, da je komodant odgovoren za tatvino (*furti eum venditori teneri mela scribit*), če je komodatarju vede posodil uteži, ki so bile težje od njihove nazivne vrednosti. Komodatar je namreč ob vsaki prodaji, ki je zajemala tudi tehtanje blaga, dobil manj, kot bi v primeru, če bi se nazivna vrednost uteži in njena masa pokrivali. Schulz, *Classical Roman Law*, 577 in 607, sodi, da je fragment interpoliran in da se je bila v originalu tožba zaradi prevare (*actio de dolo*). Schulzovo mnenje je najbrž utemeljeno – primerjaj vzporedno mesto Paul. D. 4.3.18.3.

163 Niederländer, »Die Entwicklung des furtum«, 257.

164 Schulz, *Classical Roman Law*, 575 in 580. Schulz tudi meni, da trihonomija *furtum rei – furtum usus – furtum possessionis*, ki jo izpričuje Paul. D. 47.2.13 (= *Inst.* 4.1.1), v resnici ni Pavlovo, temveč kompilatorsko delo.

165 Walde in Hoffmann, *Lateinisches Etymologisches Woerterbuch*, 569, s.v. *fur*.

In quo id quoque scriptum est, quod volgo inopinatum est, non hominum tantum neque rerum moventium, quae auferri occulte et subripi possunt, sed fundi quoque et aedium fieri furtum; condemnatum quoque furti colonum, qui fundo, quem conduxerat, vendito possessione eius dominum intervertisset.

V tej (tj. Sabinovi) knjigi je napisano tudi to, kar je na splošno nepričakovano, namreč da se ne ukrade zgolj sužnjev in premičnih stvari, ki jih je mogoče na skrivaj odtujiti, temveč tudi zemljišča in stavbe. Zaradi tatvine je bil obsojen tudi zakupnik, ki je zakupljeno zemljišče prodal (in s tem) ogoljufal lastnika.

(Gellius, *Noctes Atticae* 11.18.13)

Sabinovemu stališču kasnejši pravniki niso sledili, saj se je predmet tatvine zožil na premične stvari.

Verum est, quod plerique probant, fundi furti agi non posse.

Res je, kar mnogi dokazujejo, da ni mogoče tožiti zaradi tatvine zemljišča.

(Ulpianus, *Digesta* 47.2.25 pr.)

Zamejitev predmeta tatvine na premično stvar,¹⁶⁶ ki je podprta z etimološkim argumentom, je onemogočala tožbo iz tatvine v primeru zaposedenega zemljišča¹⁶⁷ ali ob neupravičeni oz. nepooblaščenih odtujitvi zemljišča, ki je bilo prepuščeno v ročno zastavo.¹⁶⁸

Niederländer sklene, da je treba vsaj pri nekaterih institutih dopustiti možnost, da etimologije niso bile zgolj sekundarni in pasivni odjek že uveljavljene doktrine, temveč so lahko napovedovale tudi nove poglede na konkreten pravni institut.¹⁶⁹ Avtor poudari, da je bila etimologija besede *furtum* v tem smislu velika posebnost, ki na temelju samega poimenovanja določa dogmatične meje instituta.¹⁷⁰

166 Tako je še danes, gl. člen 204 KZ-1. Tatvina raba (*furtum usus*) je po slovenskem Kazenskem zakoniku inkriminirana zgolj v primeru odvzema motornega vozila (210. člen KZ-1).

167 Kljub temu, da tatvine zemljišča niso priznavali, so lastniku proti deicientu priznavali *condictio furtiva*. O tem Ulp. D. 13.3.2: *Sed et ei, qui vi aliquem de fundo deiecit, posse fundum condici Sabinus scribit, et ita et Celsus, sed ita, si dominus sit qui deiectus condicat.* (»Sabin je napisal, da se tudi tistemu, ki ga je nekdo nasilno pregnal z zemljišča, prizna možnost kondiciranja. Tako meni tudi Celz, toda pod predpostavko, da je bil lastnik tisti, ki je bil nasilno pregnan.«) Srž stališča, po katerem se lastniku zaposedenega zemljišča sicer priznava *condictio furtiva*, ne pa hkrati tožbe iz tatvine (*actio furti*), je po mojem mnenju prav etimologija besede *furtum*; prim. Schulz, *Classical Roman Law*, 1063, ki kondikcijo imenuje kar »*condictio quasi furtiva*«.

168 Gl. npr. Ulp. D. 13.7.4: *[u]bi vero convenit, ne distraheretur, creditor, si distraxerit, furti obligatur, nisi ei ter fuerit denuntiatum ut solvat et cessaverit.* (»[k]adar je bilo dogovorjeno, da se [predmet zastave] ne sme prodati, odgovarja upnik za tatvino, če je stvar kljub temu prodal, če ga ni [dolžnika] trikrat pozval, naj izpolni, pa ni.«) Ulpijanov fragment predpostavlja posestno zastavitev premične stvari.

169 Niederländer, »Die Entwicklung des *furtum*«, 258.

170 Niederländer, »Die Entwicklung des *furtum*«, 260.

SKLEP

Antične etimologije so imele v pravnih spisih različne vloge. Z njimi so juristi osvetljevali pomensko težko razumljive arhaične institute (npr. dediščinsko skupnost *ercto non cito*). V didaktični pravni literaturi so etimologije nastopale v mnemotehnični funkciji (*fides, spurii, mutuuum*). V instrumentalizirajoči vlogi so se etimologije pojavljale tedaj, ko so juristi čutili potrebo po legitimiranju socialno občutljivih pravnih institucij (suženjstvo) ali kadar je bilo treba nekaterim institutom nadeti aktualno pravнопolitično utemeljitev (*soror, tutela*). Upošteva je tezo o aktivni funkciji jezika smo se vprašali, ali poimenovanje samo utegne sodoločati pravnodogmatični ustroj instituta.¹⁷¹ Po preučnem etimološkem gradivu lahko sklenemo, da večina rimskih pravnih etimologij v tej funkciji sploh ne nastopa. Vpliv etimologije na dogmatiko je mogoče zagovarjati pri redkih, a zato nič manj vplivnih primerih. Gre za pojmovanje vzročne zveze pri akvilijskem zakonu (v smislu pomenskega dosega besede *occidere*), opredelitev pravno priznane škode (*damnum*) in omejitev možnega predmeta shranjevalne pogodbe (*depositum*), posestne zastavne pravice (*pignus*) in tatvine (*furtum*).¹⁷²

Ugotavljam, da je etimologija pri pravni argumentaciji zasedala enega izmed številnih skupnih mest (*topoi*).¹⁷³ V kolikšni meri je etimološki argument izolirano vplival na dogmatične rešitve, je spričo dejstva, da na razvoj dogmatike nikoli ne vpliva zgolj posamičen argument, težko dokazovati. Ne glede na dejanski doseg etimološkega argumenta se strinjam z Jheringom, ki je menil, da so antične etimologije »nezmotljive priče prvobitnih pravnih nazorov«. ¹⁷⁴ Prav zaradi njihove posrečenosti je bil etimološki argument izjemno trdoživ. Evropski juristi so ga – tudi zaradi ustaljenega jezikovnonaturalističnega prepričanja¹⁷⁵ – uporabljali še v obdobju *usus modernus pandectarum* med 16. in

171 »[T]he republican jurists applying etymological analysis to legal terms, though their common sense saved them from straying far on this false trail« (Schulz, *History of Roman Legal Science*, 67).

172 Po slovenskem kazenskem pravu je lahko predmet tatvine le premična stvar, ne pa denimo storitev. V tem se zrcali starodavna rimska etimologija, ki je besedo *furtum* izvajala iz latinskega glagola *ferre* oziroma grškega glagola φέρειν.

173 Cic., *Top.* 2.7–8: [A]ppellatae ab Aristotele sunt eae quasi sedes, e quibus argumenta promuntur. [8] itaque licet definire locum esse argumenti sedem, argumentum autem rationem, quae rei dubiae faciat fidem. (»[Skupna mesta] pa je Aristotel imenoval kot nekakšne sedeže, iz katerih izhajajo argumenti. In zato se spodobi, da [skupno] mesto opredelimo kot sedež argumenta, argument ali razlogovanje, ki dvomljivi stvari povrne vero.«) Everardus, *Topicorum seu locorum legalium*, 66: Praeterea habemus in iure locum ab ethimologia vocabuli ..., a quo sumptum argumentum nedum est probabile, sed forte utile & multum frequens. (»Poleg tega obstaja v pravu locus, ki izhaja iz etimologije besede ... Tak argument je sicer malo verjeten, je pa precej uporaben in zelo pogost.«)

174 Jhering, *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, 276.

175 Foucault, *Les mots et les choses*, 49–50, zatrjuje, da je vse do 16. stoletja veljalo, da so bila poimenovanja in realije nekaj neločljivega. Jezik zato ni veljal za arbitrarni sistem, marveč so besede v sebi skrivale notranji misterij, ki je klical k »dešifriranju«.

18. stoletjem.¹⁷⁶ Ocena romanistov z začetka 20. stoletja, ki so v etimologijah videli le z brezokusnim humorjem¹⁷⁷ nabite trivialnosti,¹⁷⁸ je danes presežena in spada v preživete čase »interpolacijskega lova«. Če znanstvena etimologija odkriva miselni vzorec, ki je »človeka spodbudil, da je realijo poimenoval prav s tem in ne s katerim drugim leksemom«,¹⁷⁹ je bil namen antične etimologije v zagotavljanju orodja za umevanje pomena sodobnosti.¹⁸⁰ Zaradi različnih funkcij antične in znanstvene etimologije prve ni mogoče razglašati za napačne etimologije (*false etymology*).¹⁸¹ Juristi so namreč etimološki argument uporabljali po pravniško in ne na moderni znanstveni način.¹⁸² In če je avtonomen pravni jezik – najbolj značilen primer so stipulativne pravne definicije –, ostajajo avtonomne tudi pravne etimologije, ki so pogosto nadomeščale definicije.¹⁸³ Ali se je rimskim juristom njihova »svobodna« dejavnost pri zasledovanju »resničnega« pomena besed vselej posrečila, je stvar občutka in okusa

176 Pravne disertacije novoveških juristov se redoma začnejo z etimološkim argumentom, gl. npr. Blume, *Discursum juridicum*, § III: *In omni enim tractatione videndum, ut omnis fallacia evitetur, & in una quaque re prius vocis ipsius usum cognoscere oportet, nominisque definitio recte precedat definitionem rei, cum notatione nominis in ipsius saepe rei perceptionem provehamur.* (»V vsakem traktatu je namreč treba opaziti, da bi se izognilo vsaki prevari, da se vsaka stvar najprej spoznava preko besede same in da je opredelitev poimenovanja praviloma pred opredelitvijo stvari, saj iskanje izvirnega pomena besede same pogosto narekuje prepoznavo stvari.«) O pravniški topiki med 16. in 18. stoletjem gl. Schröder, *Recht als Wissenschaft*, 27 ss.

177 Da so juristi vključevali etimologije *ioci causa*, je bila teza nekega humanista, ki je Lorenzu Vali, srditemu kritiku pravniških etimologij, takole odpisal: *An vero censet clarissimum illum iureconsultum, cum testamentum duplex esse verbum scripsit a mentis contestatione compositum, ignorasse [mentum] illud productionem esse vocabuli et additamentum quoddam, quod nihilo magis a mente deductum sit, quam in calciamentum aut paludamentum postremae syllabae? ... Luserunt scilicet in iis ετυμοις proponendis, et ingenio suo indulserunt, quod omnibus fere, qui verborum origines consecretantur, permissum videmus.* (»Res misli, da slavni jurist, ko je odpisal, da je beseda *testamentum* dvojnja, namreč iz »pričanja« in »namenaa«, ni vedel, da je »mentum« le podaljšek besede in nekakšen dodatek, ter da *mentum* ni nič manj izveden (iz »namenaa«), kot sta denimo v besedah *calciamentum* ali *paludamentum* poslednja dva zloga? V predlaganih etimonih se [juristi] igrajo ter dajejo duška svoji ostroumnosti, kar se, kot vidimo, dopušča skoraj vsem, ki iščejo izvore besed.«) Za Vallinea korespondenta je bilo etimologiziranje odsev pravniškega habitusa (Duker, *Opuscula varia de latinitate jurisconsultorum veterum*, 27).

178 »Di solito si dice che sono innocenti inezie, curiosità infruttuose, sterili arguzie, allusioni più che etimologie« (Biondi, »Valore delle etimologie dei giuristi romani«, 739).

179 Furlan, *Novi etimološki slovar*, 20.

180 »[A] tool for thinking and an orienting device«; »Ancient etymology is primarily about the present, modern etymology is about the past. Modern etymology is about phonology, ancient etymology is almost entirely about semantics« (Sluiter, »Ancient Etymology: A Tool for Thinking«, 898 in 903).

181 Spomnimo se le na Mauussovo modrost: »[L]es formes les plus rudimentaires ne sont à aucun degré plus simples que les formes les plus développées. Leur complexité est seulement de nature différente« (Mauss, *La prière*, 31).

182 Chevreau, »Etymologie juridique«, 30.

183 Svoboda pri uporabi etimološkega argumenta je po zgledu pesniške svobode pri metrih (*licentia poetica*) zagovarjal tudi francoski pionir interpolacijskih študij Cujas: *Sunt iuriconsulti, et sumus nos, qui eos sequimur, in originibus verborum licentiores, et quodammodo στοικωτεροι, id est, licentiam stoicorum imitantes.* (»Tako juristi kot mi, ki jim sledimo, smo svobodni pri iskanju izvora besed in nekako podobni stoikom, saj se zgledujemo po svobodi stoikov.«) (Cujas, *Opera, quae de jure reliquit*, 25.)

posameznika.¹⁸⁴ Z vidika njihove »pravilnosti« pa velja Biondijeva ugotovitev, da so v službi pravnoargumentacijskega koda vse pravniške etimologije točne, najsi bodo filološko še tako napačne.¹⁸⁵

Vid Žepič

Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta
vid.zepic@pf.uni-lj.si

BIBLIOGRAFIJA

- Allen, James. »The Stoics on the Origin of Language and the Foundations of Etymology.« V: *Language and Learning, Philosophy of Language in the Hellenistic Age*, ur. D. Frede in B. Inwood, 14–35. Proceedings of the Ninth Symposium Hellenisticum. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Anonymus. *Taubmanniana oder Des Sinnreichen Poetens Friederich Taubmanns nachdenkliches Leben scharffsinnige Sprüche Kluge Hof- und schertzhaftte Studenten-Reden wie auch dessen denkwürdige Gedichte artige Begebenheiten und was dem allen gleich förmig*. Berlin: Bey Christoph Gottlieb Nicolai, 1737.
- Babusiaux, Ulrike. »Funktionen der Etymologie in der juristischen Literatur.« *Fundamina, A Journal of Legal History* 20, št. 1 (2014): 39–60 (Editio specialis, Festschrift Laurens Winkel).
- Babusiaux, Ulrike. *Wege zur Rechtsgeschichte: Römisches Erbrecht*. Köln, Weimar in Dunaj: Böhlau Verlag, 2015.
- Beaulac, Stephane. *The Power of Language in the Making of International Law: The Word Sovereignty in Bodin and Vattel and the Myth of Westphalia*. Leiden in Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- Berger, Adolf. *Encyclopedic Dictionary Of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953.
- Biondi, Biondo. »Valore delle etimologie dei giuristici romani.« V: *Syntelesia Vincenzo Arangio-Ruiz*, ur. A. Guarino in L. Labruna, 739–742. Neapelj: Jovene, 1964.
- Blume, Christian Heinrich. *Discursum juridicum de peste et iuribus circa tempvs pestis, Von Dem was recht ist zu Pest-Zeiten*. Helmstadii, 1683.
- Bonfante, Pietro. *Storia del diritto romano*. Quarta edizione riveduta dall'autore, Volume secondo. Rim: Istituto di diritto Romano, 1934.
- Bourdieu, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Translated by G. Raymond and Matthew Adamson. Cambridge: Polity Press, 1991.
- Bramante, Maria Vittoria. *Il mutuum nell'esperienza giuridica romana: Linee di studio, profili interpretativi e prassi*. Dottorato di Ricerca in Diritto romano e tradizione romanistica: fondamenti del diritto europeo. Napoli: Università degli Studi di Napoli Federico II, 2008.
- Bretone, Mario. *Storia del diritto Romano*. Terza edizione ampliata. Bari: Editori Laterza, 1989.

184 Ob tem lahko tudi pritrdimo Julijanovi ugotovitvi, ko pravi, da za vse določbe juristov (v tem primeru je mislil na predklasične, tj. *veteres*) pač ni mogoče najti tudi razumne razlage: *Non omnium, quae a maioribus constituta sunt, ratio reddi potest* (Iul. D. 1.3.20 pr.).

185 Biondi, »Valore delle etimologie dei giuristici romani«, 739.

- Bruns, Carl Georg, ur. *Fontes iuris antiqui*. Post curas Th. Mommseni ed. quintae et sextae adhibitae, septimum ed. Otto Gradenwitz. Pars prior: Leges et negotia. Tubingae: Mohrii (p. Siebeck), 1909.
- Bruns, Carl Georg, ur. *Fontes iuris antiqui*. Post curas Th. Mommseni ed. quintae et sextae adhibitae, septimum ed. Otto Gradenwitz. Pars posterior: Scriptores. Tubingae: Mohrii (p. Siebeck), 1909.
- Ceci, Luigi. *Le etimologie dei giureconsulti Romani*: Raccolte ed illustrate con introduzione storico-critica. Torino: Ermanno Loescher, 1892.
- Chevreau, Emmanuelle. »Etymologie juridique et regula iuris.« *Revue Internationale des Droits de l'Antiquité*, 61 (2015): 29–45.
- Coing, Helmut. *Die juristischen Auslegungsmethoden und die Lehren der allgemeinen Hermeneutik*. Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen Geisteswissenschaften, Heft 84. Wiesbaden: Springer, 1959.
- Criřo, Giuliano. »Ulpiano. Esperienze e responsabilit  del giurista.« *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW)*, 2.15 (1976): 708–789.
- Crook, John Crook. *Legal Advocacy in the Roman World*. London: Duckworth, 1915.
- Cujas, Jacobus. *Opera, quae de jure reliquit. Tomus quartus: sive Codex Justinianus*. Lutetiae Parisiorum 1617.
- Cujas, Jacobus. *Tomus quartus vel primus operum postumorum*. Neapoli, 1722.
- Curtius, Ernest Robert. *European Literature and the Latin Middle Ages*. Translated by Willard R. Trask. Bollingen Series XXXVI. Princeton in Oxford: Princeton University Press, 2013 (1953).
- Del Bello, Davide. *Forgotten Paths. Etymology and the Allegorical Mindset*. Washington D.C: The Catholic University of America Press, 2007.
- Dernburg, Heinrich. *Die Phantasie im Recht*. Berlin: H. W. M ller, 1891.
- Duker, Carolus Andreas. *Opuscula varia de latinitate jurisconsultorum veterum*. Lugduni Batavorum: Apud Johannem Vander Lindern, 1711.
- Ebel, Friedrich. * ber Legaldefinitionen. Rechtshistorische Studie zur Entwicklung der Gesetzgebungstechnik in Deutschland, insbesondere über das Verhältnis von Rechtsetzung und Rechtsdarstellung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1974.
- Everardi, Nicolai. *Topicorum seu locorum legalium opus de inventione & argumentatione*. Basiliae: Per Henrichum Petrum, 1544.
- Field, James A. »The Purpose of the Lex Iulia Et Papia Poppaea.« *The Classical Journal* 40, řt. 7 (1945): 398–416.
- Förstemann, Ernst. »Ueber deutsche Volksetymologie.« *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen* 1 (1852): 2–25.
- Foucault, Michael. *Les mots et les choses – Une arch ologie des sciences humaines*. Paris: Éditions Gallimard, 1966.
- Furlan, Metka. *Novi etimolořki slovar slovenskega jezika*. Poskusni zvezek. Ljubljana: Zalořba ZRC SAZU, 2013.
- Günther, Ludwig. *Recht und Sprache: Ein Beitrag zum Thema vom Juristendeutsch*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1898.
- Herbermann, Clemens Peter. »Moderne und antike Etymologie.« *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 95, řt. 1 (1981): 22–48.
- Herzfeld, Michael. *Anthropology Through the Looking-Glass*. Cambridge: Cambridge University Press 1987.

- Hogewood, Jay C. »The Speech Act of Confession: priestly Performative Utterance in Leviticus 16 and Ezra 9–10.« V: *Seeking the Favor of God*, vol. 1, ur. M. J. Boda et al., 69–82. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2006.
- Honig, Richard, M. *Humanitas und Rhetorik in spätrömischen Kaisergesetzen*. Göttingen: Otto Schwarz & Co. Verlag, 1960.
- Jemec Tomazin, Mateja, Katja Škrubej in Grega Strban, ur. *Med jasnostjo in nedoločnostjo. Pravna terminologija v zgodovini, teoriji in praksi*. Ljubljana: Pravna obzorja, 2019.
- Jhering, Rudolf von. *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. Teil 1. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1852.
- Justinijanove Institucije*. Spremna beseda in prevod Janez Kranjc, Založba GV, Ljubljana 2012.
- Kalb, Wilhelm. *Das Juristenlatein, Versuch einer Charakteristik auf Grundlage der Digesten*. Zweite, erw. Auflage. Nürnberg: Sebald, 1888.
- Kalb, Wilhelm. *Roms Juristen, nach ihrer Sprache dargestellt*. Leipzig: Teubner, 1890.
- Kalb, Wilhelm. *Spezialgrammatik zur selbstständigen Erlernung der römischen Sprache und zur Wiederholung insbesondere für Rechtsstudierende*, 2. Aufl. Leipzig in München: Verlag von Otto Nemnich, 1923.
- Kalb, Wilhelm. *Wegweiser in die römische Rechtssprache für Absolventen des humanistischen Gymnasiums*. Leipzig: Ballhorn, 1912.
- Kambič, Marko. »Določanje odškodnine za protipravno povzročeno škodo po zakonu Lex Aquilia.« *Zbornik znanstvenih razprav* 54 (1994): 167–184.
- Kambič, Marko. »Tutela impuberum v historični perspektivi s poudarkom na statutih srednjeveških primorskih mest na Slovenskem.« *Zbornik znanstvenih razprav* 72 (2012): 117–147, 310–311.
- Kantorowicz, Hermann. *Studies in the Glossators of the Roman Law*. Cambridge: University Press, 1938.
- Kaser, Max, Rolf Knütel in Sebastian Lohsse. *Römisches Privatrecht*. 21., überarbeitete und erweiterte Auflage. München: C. H. Beck Verlag, 2017.
- Kaser, Max. *Das römische Privatrecht*: Erster Abschnitt, Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht, München: C.H. Beck, 1955.
- Kaser, Max. *Römische Rechtsgeschichte*. 2. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967.
- Kaser, Max. *Zur Methodologie der römischen Rechtsquellenforschung*. Dunaj: Böhlau, 1972.
- Kaser, Max; Karl, Hackl. *Das römische Zivilprozessrecht*. 2. Aufl., neu bearbeitet. München: C. H. Beck, 1996.
- Kelly, John M. »A Hypothesis on the Origin of ‚mutuum‘.« *Irish Jurist new series* 5, št. 1 (1970): 156–163.
- Kitka, Joseph. *Über das Verfahren bei Abfassung der Gesetzbücher überhaupt*. Dunaj: Braumüller und Seidel, 1841.
- Kranjc, Janez. »Beseda *interpretatio* v rimskih pravnih virih.« *Zbornik znanstvenih razprav* 46 (1986): 61–76.
- Kranjc, Janez. »Ius est ars boni et aequi.« *Zbornik znanstvenih razprav* 40 (1980): 373–401.
- Kranjc, Janez. »Zametki naravnega prava v tekstih rimskih klasičnih pravnikov.« *Zbornik znanstvenih razprav* 50 (1990): 141–166.
- Kranjc, Janez. *Primeri iz rimskega prava*. Ljubljana: Uradni list, 2013.
- Kranjc, Janez. *Rimsko pravo*. Ljubljana: GV Založba, 2019.

- Krek, Gregor. *Obligacijsko pravo*. Celje: Založba sv. Mohorja v Celju, 1937.
- Kunkel, Wolfgang. *Die römischen Juristen: Herkunft und soziale Stellung*. Unveränderter Nachdruck der 2. Aufl. Köln, Weimar in Dunaj: Böhlau Verlag, 1976 (fotomehanični ponatis 2001).
- Lange, Hermann in Maximilliane Kriechbaum. *Römisches Recht im Mittelalter: Band. II, Die Kommentatoren*. München: C. H. Beck, 2007.
- Lenel, Otto. »Interpolationenjagd.« *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 45, št. 1 (1925): 17–38.
- Lévy-Bruhl, Henri. »Le Latin et le droit romain.« *Revue des études latines* 2 (1924): 103–120.
- Lipenius, Martinus. *Bibliotheca realis juridica omnium materiarum rerum, et titulorum in universo juris ambitu occurrentium. Ordine alphabetico sic disposita ...*. Francofurti ad Moenum 1679.
- Lobeck, Augustus. *Graeci Sermonis Elementa*. Pars prior. Regimontii Borussorum, 1853.
- Loschiano, Luca. »Isidore of Seville and the construction of a common legal culture in early medieval Europe.« *Clio@Themis, Revue électronique d'histoire de droit* 10 (2016), <https://publications-prairial.fr/cliiothemis/index.php?id=1203#authors-infos>. Zadnji dostop 26. 5. 2021.
- Malkiel, Yakov. *Essays on Linguistic Themes*. Berkley, Los Angeles: University of California Press, 1968.
- Malkiel, Yakov. *Etymology*. Cambridge: University Press, 1993.
- Mauss, Marcel. *La prière*. Paris: Félix Alcan Éditeur, 1909.
- Miglietta, Massimo. »Giurisprudenza romana tardorepubblicana e formazione della ,regula iuris'«. *Seminarios complutenses de derecho romano revista internacional de derecho romano y tradición romanística XXV* (2012): 187–245.
- Mommsen, Theodor. *Römische Geschichte: dritter Band, Von Sullas Tode bis zur Schlacht von Thapsus*. 8. Aufl. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1889.
- Niederländer, Hubert. »Die Entwicklung des furtum und seine etymologischen Ableitungen«. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 67, št. 1 (1950): 185–260.
- Nomotehnične smernice. 3. sprem. in dop. izdaja. Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo, 2018.
- Nörr, Dieter. »Pomponius oder 'Zum Geschichtsverständnis der römischen Juristen'«. V: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW). Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung*, Ed. Temporini Hildegard, Bd. 15, 497–603. Berlin in Boston: De Gruyter, 1976.
- Novak, Aleš. »O definiciji prava.« *Zbornik znanstvenih razprav* 61 (2001): 81–102.
- Oldendorp, Ioannes. *Topicorum legalium, hoc est Locorum seu notarum ex quibus argumenta & rationes legitime probandi sumuntur*. Lugduni: Apud Seb. Gryphium, 1555.
- Rabel, Ernst. »Nachgeformte Rechtsgeschäfte: Mit Beiträgen zu den Lehren von der Injurezession und vom Pfandrechth.« *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung* 27 (1906): 290–335.
- Radovčič, Vesna. »Retoričko učenje o definiciji i rimski pravници.« V: *Hrestomatija rimskog prava*, svezak I, ur. Stjenko Vranjican, 57–73. Manualia Facultatis iuridicae Zagrabiensis: Zagreb, 1998.
- Rüfner, Thomas. »Testamentary Formalities in Roman Law.« V: *Comparative Succession Law, Testamentary Formalities*, vol. I., ur. Kenneth Creid et al., 1–26. Oxford: Oxford University Press, 2011.

- Sanio, Friedrich. *Varroniana in den Schriften der römischen Juristen*: Vornemlich an dem Enchiridion des Pomponius nachzuweisen versucht. Leipzig: S. Hirzel, 1867.
- Savigny, Friedrich Carl von. *Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg: Mohr und Zimmer, 1814.
- Schröder, Jan. *Recht als Wissenschaft. Geschichte der juristischen Methodenlehre in der Neuzeit (1500–1933)*. 2. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2012.
- Schulz, Fritz. *Classical Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1951.
- Schulz, Fritz. *History of Roman Legal Science*. Oxford: Clarendon Press, 1946.
- Schulz, Fritz. *Principles of Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1936.
- Sluiter, Ineke. »Ancient Etymology: A Tool for Thinking.« V: *Brill's Companion to Ancient Greek Scholarship*, vol. 1., ur. F. Montanari et al., 896–922. Leiden in Boston: Brill, 2015.
- Smiley, Charles N. »Ulpian o Keitoukeitos: The Influence of the Stoic Theory of Style in Athenaeus.« *The American Journal of Philology* 29, št. 3 (1908): 322–328.
- Snoj, Marko. *Slovenski etimološki slovar*. Tretja izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.
- Stolleis, Michael. *Margarethe und der Mönch, Rechtsgeschichte in Geschichten*. München: C. H. Beck, 2015.
- Stroux, Johannes. *Summum ius summa iniuria. Ein Kapitel aus der Geschichte der interpretatio iuris*. Leipzig in Berlin: Teubner, 1926.
- Škrubej, Katja. »Diahrona pomenska stabilnost nekaterih najstarejših slovenskih pravnih izrazov in performativ.« V: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, 247–261. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.
- Škrubej, Katja. »Slovenska pravna terminologija pred dobo modernih kodifikacij in spremembe v 19. stoletju. Študija izbranih starih pravnih poimenovanj za upniško-dolžniško razmerje.« V: *Med jasnostjo in nedoločenostjo: pravna terminologija v zgodovini, teoriji in praksi*, ur. Mateja Jemc Tomazin, Katja Štrubej in Grega Strban, 25–85. Ljubljana: Pravna obzorja, 2019.
- Teuffel, Wilhelm Sigismund. *Geschichte der römischen Literatur*. Leipzig: Teubner Verlag, 1875.
- Ubaldis, Baldus de. *In primum, secundum et tertium codicis libri Commentaria*. Venetiis, 1577.
- Valla, Lorenzo. *Elegantiarvm latinae lingvae libri sex*. Antverpiae: In aedibus Ioannis Latii, 1557.
- Viehweg, Theodor. *Topik und Jurisprudenz*. 5. durchgesehene und erweiterte Auflage. München: C.H. Beck, 1974.
- Vinogradoff, Paul. *Roman Law in Mediaeval Europe*. London in New York: Harper Brothers, 1909.
- Visković, Nikola. *Jezik prava*. Zagreb: Naprijed, 1989.
- Walde, Alois in Johann Baptist Hoffmann. *Lateinisches Etymologisches Woerterbuch*. 3e Auflage, 1. Bd. A–L. Heidelberg: Winter, 1938.
- Watt, Gary. »Rule of the Root: Proto-Indo-European Domination of Legal Language.« V: *Law and Language Current Legal Issues*, vol. 15, ur. M. Freeman in F. Smith, 571–589. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Weber, Max. *Geistige Arbeit als Beruf Vier Vorträge vor dem Freistudentischen Bund*. Erster Vortrag. München, 1919.
- Weise, Franz Oscar. *Die griechischen Wörter im Latein*. Leipzig: Bei S. Hirzel, 1882.
- Wieacker, Franz. »Textkritik und Sachforschung.« *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 91, št. 1 (1974): 1–40.

- Wieacker, Franz. *Römische Rechtsgeschichte, Erster Abschnitt, Quellenkunde, Rechtsbildung, Jurisprudenz und Rechtsliteratur*. München: Verlag C. H. Beck, 1988.
- Wieacker, Franz. *Römische Rechtsgeschichte, Zweiter Abschnitt, Die Jurisprudenz vom früheren Prinzipat bis zum Ausgang der Antike im Weströmischen Reich und die oströmische Rechtswissenschaft bis zur Justinianischen Gesetzgebung*. München: Verlag C. H. Beck, 2006.
- Wieacker, Franz. *Vulgarismus und Klassizismus im Recht der Spätantike*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1955.
- Willer, Stefan. *Poetik der Etymologie: Texturen sprachlichen Wissens in der Romantik*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co, 2015.
- Zasius, Ulrich. *In titt. aliquat ff. celeberrimos Dn. Udalrici Zasii. Lecturae*. Basileae, 1543.
- Zimmermann, Reinhard. *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Law Tradition*. Cape Town, Wetton in Johannesburg: Juta & Co. Ltd, 1990.
- Žepič, Vid. »Zemljiška služnost kot pravnodogmatični model v obdobju usus modernus pandectarum.« *Zbornik znanstvenih razprav* 80 (2020): 157–192.

POVZETEK

V rimski pravni literaturi se na številnih mestih, kjer bi pričakovali definicije, nahajajo etimologije. Te je v dela rimskih klasičnih pravnikov vnesla stoiška filozofija, ki je sledila helenističnemu učenju o naravni zvezi med realijami in njihovimi poimenovanji. Antične etimologije so zasledovale druge namene kot moderna znanstvena etimologija, saj so bile predvsem orodje za umevanje sodobnosti. V pravniških spisih so etimologije nastopale v didaktični, historizirajoči, pravnopolitični, legitimizirajoči in dogmatični funkciji. Avtor obravnava etimološki argument v kontekstu slogovnih značilnosti rimskega pravnega jezika, ki je bil izpostavljen vplivom govorništva. Po prikazu virov pravnoetimološkega gradiva in primerov najtehtnejših pravniških etimologij se avtor opredeli do vprašanja, ali je etimologija vplivala na pravno dogmatiko. Izkaže se, da so bile etimologije le eno od številnih skupnih mest (topoi) pravnoargumentacijske zakladnice, katerih izključen vpliv na dogmatiko je mogoče zagovarjati le v zelo omejenem obsegu. Na pravne etimologije ni mogoče gledati kot na trivialnosti, ki bi šibile kvaliteto prizemljene rimske jurisprudence. Kot verodostojne priče prvobitnih pravnih prepričanj ter kot odsev pravniškega jezikovnega habitusa so bile spričo didaktične in mnemotehnične vrednosti v evropski pravni znanosti navzoče vse do 18. stoletja.

Ključne besede: antična etimologija, topika, stoa, pravna argumentacija, rimsko pravo, civilno pravo, pravni jezik, govorništvo, pravne definicije

SUMMARY

Etymology as Argumentative Topos in Roman Legal Literature

One of the particularities of Roman legal literature is that where one might expect definitions, one finds etymologies instead. What introduced the penchant for etymology into the works of the Roman classical jurists was the Stoic philosophy, following the Hellenistic notion of a natural relation between things and their denominations. Ancient etymologies, pursuing different objectives from modern (scientific) etymology, were primarily a tool for understanding the contemporary world. The purposes of legal etymologies were manifold: they served didactic, historicising, policy-making, legitimising and dogmatic functions. The paper examines the etymological argument in legal literature from the perspective of Roman legal language style, which was influenced by rhetoric. After introducing the sources and the soundest examples of Roman legal etymologies, the paper discusses the effects of etymology on the legal dogmatics. Etymologies are presented as one of the numerous argumentative topoi, which should not be credited with too much influence on their own. Nevertheless, etymologies should not be perceived as trivialities that somehow diminish the lucid outlook of the Roman jurisprudence. In fact, they are authentic evidence of the ancient beliefs and a reflection of the juridical habitus, whose didactic and mnemonic value persisted in the European legal science as long as into the 18th century.

Keywords: ancient etymology, topics, Stoa, legal argumentation, Roman law, civil law, legal language, rhetoric, legal definitions